

સુધરેલી રીત મુજબ
વર્નાક્યુલર ટેકસ્ટ બુક્સ રીવિઝન કમિટિએ
તૈયાર કરેલી છે

કન્યા વાચનમાળા Reg. No. 69 પુસ્તક પહેલાના અર્થ.

રચનાર—મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો.
રચનારનું ઠેકાણું—શાહપોર—સુરત.
1976 પ્રમિલિત કર્તા—C. M. Shah. 1976
પ્રમિલિત કરવાનું ઠેકાણું—શાહપોર—સુરત
આ પુસ્તક સને ૧૯૬૭ ના રૂપ મા એક્ટ મુજબ
રજીસ્ટર કરાવ્યું છે.

છાપનાર—મેસિંડલ પ્રિંટિંગ પ્રા. લિ.
છાપવાનું ઠેકાણું—શ્રી 'અનાવિલ બંધુ' પ્રાન્ટીંગ પ્રેસ,
અરાનપુરી બાગળ બાજુવાળી પોળ—સુરત.

સને ૧૯૭૫ જિ. મન રૂ. ૦-૪-૦ [સં. ૧]

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાયિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૨૭૦૦ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ગુરુતર પરજાના રાધા

વિષય મ ૩૫૭ : ૮૪૭ : ૬ - : ૨૧૨

પ્રમુખ
અમદાવાદ
કો. સો. પો. સ્ટામ્પ
સંસ્કૃત

મેસર્સ સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. લ્હો.

વાચનમાળા પુસ્તક ૧લાના અર્થ.

પાઠ ૧.
ઘહેનચાહ = મહારાજ-
ધિરાજના રાજ
મંગીન = મજબુત;
જેરાવર
રાતન = ધણું જીવું.
રિત = રૂતાંત; હેવાલ
બેઠ = મોટા
નેસ એવ વેલસ = વેલસ
પ્રાંતનો રાજપુત
મુલ્કામ = ખિતામ
ખાલસ = ખુલા મનના
શાસન = વહાણ ચલા-
વવાની કળા
ચોજના = જોડવણ
અત્યંત = ઘણોજ
તાલીમ = કેળવણી
પ્રવાસ = મુસાફરી
પ્રદક્ષિણા = ચોમરૂમ ફરી
વળવું તે
આણુ = કમળ

પદવી = ઓઢો
પ્રવીણ = માહીતગાર
નિર્ણય = ઠરાવ
કમેકમે = એક પછી એક
ખાંધો = ખંધારણ
નિર્માણ = નક્કી
યુવરાજ = ગાદીનો વારસ
આદરસત્કાર = આવકાર;
પરોણાચાકરી
લયડવા = બગડવા
સબ્યભિષેક = રાજગાદી
પર એસાડવાની ક્રિયા
પાયતખત = રાજધાનીનું
શહેર
આબાદી = ચઢવી,

પાઠ ૨.

નથુંદ = વસ્તી એન
કદ = ઘાટ
નેફા = ચણીઆના જે
ભાગની અંદરની પાટી

ધાલવામાં આવે છે તે
કુચો = કુચડો
બહાનું = ઓઢું; ખોટું
કરથ
ચીતરી કાઢ્યાં = મમે તેમ
લખી કાઢ્યાં
નક્લ = બરાબર ઉતારો
કરવો તે
લપલપાટ = નોંધએ તે
કરતાં વધારે ઉતાવળ

પાઠ ૩.

ડાળે ખાંધેલો હીંચકો
અકુલ = બેરસળી
તણી = ની
શેખા = દેખાવ
હીચું = હીચકા ખાઈ
અપાર = પાર વગરનું;
ધણુંબે.
વળતી = પછી
વાળ = આશ; નિમાળા
ચમકાવે = ચોંકાવે

માંચ = મા	પુલ્યાં = ખીલ્યાં.	લીલાં પીળાં લાગે =
મંલકાવે = હસાવે	ભારી = ધણુંજ	ચક્રર આવે
વાંચ = વા	શિર = માથું.	હુંય = હું
સુગંધી = સારી વાસ	મંદ = ધીમી; થોડી.	તુંય = તું

સમજીતી—મેની ! બેરસગાની ડાળ પર હોંચકા બાંધ્યો તેની શોભા સારી છે. હું ધણી વહાલથી હોંચકા ખાઉં.

ને હું જોરથી હોંચકા ખાઉં તો સામી ડાળ સુધી જઈ; પણ પાછા ફરતાં પેઢી ડાળ સાથે અફળાઉં. પવનના પુરા ઝપાટા ધણું સુખ આપે છે; પછી નિમાળા છૂટા પાડે છે અને ધણી વાર ચોંકાવે છે.

વળી મનને ચોંકાવે છે અને ધડીમાં ગભરાવે છે; વળી ત્યાં ધીમે વા વાય છે તે મને હસાવે છે. બાગમાં ફૂલ ખીલ્યાં છે તેથી વાયુ સાથે કેવીસારી ખુશબો આવે છે ! એ ખુશબો મને ધણું સુખ આપે છે.

બેરસલીના ફૂલ જે ઝીણું ટપકે માથા પર પડે છે એ વળી મને મીઠી ધીમી ખુશબો આપે છે. મેં નીચું રાખીને હોંચકા ખાઉં, હોંચકા ખાઉં, હોંચકા ખાઉં, પણ ચક્રર આવે તો આંખ બંધ કરું.

હું હિમત રાખું તો થાકથી કદી થાકું નહિ; પણ એ વહાલાં હોંચકા રખેને તું તૂટતો ! જ્યારે તું તૂટ્યો ત્યારે હું પડું અને અફળાઉં, માટે રમવું છોડી દઈને હવે તો હું ઘેર જાઉં.

પાઠ ૪.	આસન	દીલના
વિવેક = સલુકાકા.	ચીદરડી = સુગડાંની પટ્ટી	ટળાવી = મટાડી
હેસ = ઠોકર	ખાતર = બરદાસ	મહતત્તી = વગર પેસાતી
આકળો = ચામડા વગેરેનું	વય = ઉંમર	પાઠ ૫.
રૂથી બરેલું જાળ	મેટા મનનાં = ઉદાર	ધોરો છો = ઉંધો છો

શરમીંદી થઈને = લજ-
વાઈને.

વાળુ = રાતનું જમવાનું
તોપ પડવી = મોટાં શહે-
રોમાં વખત જણાવવા
માટે તોપનો અવાજ
થાય છે તે

મહાવરો = અભ્યાસ; ટેવ
સાંચ્યું = પ્રયાચ્યું; ભેગું
કર્યું

સમશ્રુતી-વહેલા સહ
જાય અને વહેલા ઊઠે
તે જરા પણ દુઃખ
જુએ નહિ; કેમકે ધણી
તાકાત, અકકલ અને
દોઢત વધે છે તેથી
અધાં સુખ મળે છે.

પાઠ ૬.

આજ અને કાલ.

હસતે = મલકાતે

મુખ = મોઢું

વેર્ષો = નાખ્યાં.

નશીમે = દૈવ્યોમે

કેરાં = ના.

નીચા નમી = વાંકા વળી

વીણીશું = એકે એકે
લઈશું.

અત્યારે = હમણાં

ગુસ્સે થઈ = રીસ કરી.

વિપત = દુઃખ; આપદા

ચલુનોલે = ધણીજ

દીલગીર = ઉદાસ

કાલ = આવનો દિવસ

ભૂત્રીને = વિસરીને

મુંડું = નકારું; ખરાબ.

માફ = દ્વિમા

અન્યાય = ગેરઠંસાફ

મટવાને = અટકાવવાને

ગુસ્સો = ક્રોધ; રીસ

ઘટવાને = ઓછો થવાને

વઢવું = ઘડવું

ધીરીને = ઉધાર આપીને

આમર = ઇન્જનત;

ધનપાખી = પૈસા વગર

પાખી = વગર; સિવાય

દેવું = આપવું

ધીરેલાં = ઉધાર આપેલાં

નવ = નહિ.

આલે = આપે.

વાંકું ખોલી = જુકું ખોલી

માળે = જુએ

ફરિયાદી = ઇન્સાફ મેળ-

વવા અરજ

સદગુણ = સારા ગુણ,

પામે = મળે

ગુસ્સો = ક્રોધ

ગાળો = અપશબ્દ; ભુક્ષ

ખોલ

ચિંતા = શીકર

ચટપટી = મનરામણ

અટપટી = ગૂંચવણ

ભરેલી

માલે = ખુશીથી ફરે

સમશ્રુતી—નશીમે ખુશી થઈને રસ્તામાં ગુલામનાં નાખ્યાં, તે આપણે વાંકા વળી ક્યારે વીણીશું ? હે બાઈ, હમણાં

આજ ને આજ વીણી લો (મતલબ કે જેમ ફૂલ થોડા વખતમાં ફરમાઈ જાય છે તેમજ સારાં કામો કરવાનો વખત પણ જતો રહે છે, માટે ગુલાબના ફૂલ રૂપી સારાં કામો તરતજ કરવાં.) નશીબે એટલે કુદરતે. રસ્તામાં એટલે દુનિયામાં ગુલાબના ફૂલ એટલે સારાં કામો) (૧) પણ કદાપિ જો તે ગુસ્સો કરીને બોલે, તો તેને ધણુંજ દુઃખ પડે. તો પછી ઉદાસ ક્યારે થવું ? હે બાઈ કાલે, કાલે, કાલે. (મતલબ કે સારાં કામ કરતાં દુઃખ આવી પડે તોપણ દીક્ષગીર થઈ છોડી દેવું નહિ.) (૨) કોઈએ બૂલથી આપણું નકારું ઠીકું હોય, અને વળી આપણને બાવીને દુઃખ પણ આપ્યું હોય, તો તેને આપણે માફ ક્યારે કરીશું ? હે બાઈ, આજ ને આજ અત્યારે માફ કરીશું. (૩) પણ ગેરમનસાફ મળેલો હોય તે અટકાવવાને અને મનમાંથી રીસ એછી કરવાને માટે જો કોઈની સાથે લડવું પડે તો ક્યારે લડવું ? હે બાઈ, કાલે, કાલે, કાલે, લડવું (૪) કોઈએ આપણને પૈસા ઉધાર આપીને આપણી આખર રાખી હોય, તે માણસ પૈસા વગર દુઃખી થતો હોય, તો તેને પૈસા પાછા ક્યારે જઈને આપવા ? હે બાઈ આજ ને આજ હમણા આપવા. (૫) આપણે ઉધાર આપેલા પૈસા પાછા આપે નહિ, અને વાંકું બોલીને સામું પણ જીએ નહિ. તો તેવા માણસ પર કહો કે ક્યારે ફરિયાદી કરવી ? હે બાઈ કાલે, કાલે, કાલે, ફરિયાદી કરવી. (૬) સારા ગુણનાં ધણાં કામો કરવાં છે પણ કામ ચંધાને લીધે આપણને જરા પણ વખત મળે નહિ તો પછી તેને ક્યારે કરવાં ? હે બાઈ, આજ ને આજ હમણાં કરવાં. (૭) કોઈ, નકારાં વચન, શીકર, ગભરામણ અને ગુંચવણ ભરેલી વાંતો પિતાની મેળે આવે તો તે મનમાં જઈને ક્યારે આનંદથી રહે ? હે બાઈ કાલે, કાલે, કાલે. (૮)

સાર—દરેક સારા કામ આજ ને આજ કરવા, અને નકારક, કામનો વિચાર આવતી કાલ પર રાખવો. મતલબ કે નકારા કામ કરવાંજ નહિ.

પાઠ ૭.

ધીરજ=સખુરી
નાપસંદ=અણુગમતા
વઠકારે=વઠકણું
ટક ટક કરવું=મખડવું
અણુગમો=નાખુશી
કંટાળો=ચીતળી; ત્રાસ
કૃત્ય=કામ
સંભાળ=સાવચેતી
પૂરતી=એઈએ તેટલી
સાવચેતી=સંભાળ
શત્રુવટ=વેર; દુશ્મનાઈ
બળાપો=સંતાપ
સમાચાર=ખબર
રંગ=મળ
અંગ=નાશ
ફળાદિ=ફળ વગેરે
હરી ગયો=છાની રીતે
લપ ગયો
ખતિ=ધણી; વર

રાક્ષસ=દૈત્ય; અસુર

છુટકારો=છુટકો

આરોપ=આળ; તહોમત

પાઠ ૮.

શોખ=મજા

‘ફરે તે ચરે અને બાંધ્યા બૂખે મરે’=

મહેનત કરે તો તેને તેનું ફળ-ખાવાનું મળે પણ જો મહેનત ન કરે, તો બૂખે મરી જાય.

લાગુ=બંધ બેસતું

સીમ=ખેતર

અર્થ=મતલબ

કહેવત=કહેતી; અનુભવ

સિદ્ધ વાક્ય

બોધ=શિખામણ; ઉપદેશ

માંદલાં=માંદા જેવાં

કામણુ=ભદ્ર; વસ્ત્ર કર-

વાની શુકિત

પાઠ ૯.

શરદની રાતે ગરબા

ગાવા વિષે.

સાહેલડી=સખી

હાં હાં=હીક હીક

હરિચરિત=પરમેશ્વરની લીલા

ચરિત=ચરિત્ર; લીલા

અલખેલડી=ફાંકડી;

રંગીલી

સખી=બેનપણી

પ્રેમે=હેતથી

શરદ=છ રતુમાંથી એક

બાદરવો ને આસો

રંગ=રોબા

ગમિર=ગંબીર; મોટું

ભાતડી=ભાત; તરેહ

નક્ષત્ર=તારાનું કુમળું

રંગનંદાઓ કહેવાય છે.

અતડી=અતી

નીર=પાણી

જાતડી = વાટ; રસ્તો	જાતડી = જાત; તરેહ	રંગ = મળ
હરખ = આનંદ	રત = (૧) પ્રીતિ બરેલું;	રેલડી = રેલ
કુમુદ = પોયણ; ધોળું	(૨) રાતે	
કમળ ફૂલ	મસ્ત = મગ્ન; અત્યુર	લહાણી = ખુશાલીમાં
કુમુદદિક = ધોળાં કમળ	ઘેલડી = ઘેલી; ગાંડી	સૌને સરખી બેટ
ફૂલ વગેરે	ગોવિંદ = પરમેશ્વર	આપવી તે

સમજુતી—હે ! હે બેની, સખી ઊઠો સૌ મળીને ગરખા ગાઈએ, હાં હારે સૌ મળીને ગરખા ગાઈએ (૧) વળી હે ! અલબેલી સખી હેતથી પ્રભુની લીલા ગાઈએ, હાં હારે સૌ મળીને ગરખા ગાઈએ. (૨) શરદની રાત ખુબ ખોલી છે અને રંગથી બરેલી બીની છે, હાં હારે રંગથી બરેલી બીની છે. (૩) જુઓ મોટા આકાશની જાત મગની આસમાની ખોલી છે, હાં હારે મગની આસમાની ખોલી છે. (૪) ચંદ્ર અને તારા જોઈ છાતી ઠરે છે. અને સુખથી ફૂલે છે; હાં હારે ઠરીને મગથી ફૂલે છે. (૫) નદી પાણી અને પર્વતનાં રસ્તા હરખથી કેવા હસે છે ! હાં હારે હરખથી કેવા હસે છે. ! (૬) ચોયણ વગેરે ફૂલની જાતો રાતે ખોલી રહે છે. હાં હારે રાતે ખોલી રહે છે. (૭) સખી, રાગ મસ્તાનથી ઘેલી થઈને પ્રભુના ગુણ ગાઈએ; હાં હારે સખી પ્રભુના ગુણ ગાઈએ. (૮) ચોકખા રગની રેલ થઈ (આનંદની મગ પુરેપુરી થઈ) હવે લહાણી વહેંચીએ; હાં હારે હવે લહાણી વહેંચીએ. (૯)

પાઠ ૧૦	વડ સસરા = મોટા સસરા;	ક્ષય = જાતીમાંથી ગળદા
છંદ = ખુરી ટેવ; નાદ;	વરના બાપના બાપ	પરે ઝીણો તાવ આવે,
સુધરીવાળું હાથનું ધરણું	સ્નાન = નહાવું તે	શરીર કંતાવું જાય
બાળકપુદ્ધિ = કમસમજ	વીત્યા = ગયા	અને અંતે મરણ થાય
બારે = ઘણો		એવો રોગ

આગ્રહ = મંડ્યા રહેવું તે

ચોબીલી = ચરમિંદી

કંતાધ = તવાધ

જોટવાં = વેઠ

છવિટિઆં = સ્ત્રીને પગની આંગળીએ પહેરવાની ધુધરીવાળી વીંટીઓ.

ફૂલ = ફૂલના ધાટનું

માથામાં ધાલવાનું ધરેણું

ફૂલવાળીઓ = ૧ ધરેણાનું
ખુબડી = ૨ નામ છે

લોળીઈ = કાનની લાલી-

માં પહેરવાનું ધરેણું

લવિગીઈ = કાને પહેરવાનું

સોનાનું ધરેણું

છંદ = હાથે પહેરવાનું

ધુધરીવાળું ધરેણું

દામણી = કપાળની છેક

ઉપર પહેરવાનું હીરા

મોતીનું ધરેણું

નાગદણી = એક જાતનું

ધરેણું

અણગમો = કંટાળો

પાઠ ૧૧.

મળગળી થઈને = રડવા

જેવું મેં કરીને

માઠી ખખર = દુઃખદાયક

સમાચાર

ખેદ = દીલગીરી; અફસોસ

પતો = હામ ઠેકાણું

ખોળમખોળ = શોધાશોધ

લાસ = મુડદું; મરી ગ-

એણું પ્રાણી

હાવકી = ડાહી

ઓતાડો = કોઈ જતું

આવતું ન હોય એવી

જગામાં આવેલો;

એકાંત

નોતર = નોતરેલાં માથુસો

ટાણેટચકે = સારા અ-

વસરે

શોભા = ખુબસુરતી

ચાલ = રીત; ધારો

વખોડે = નિંદે

પાઠ ૧૨.

શખરી અને રામચંદ્ર

શખરી = એ નામની એક

બીલડી હતી

રામચંદ્ર = સૂર્યવંશી દેવ

રથ રાજના કૌશલ્યાથી

થએલા પુત્ર

મુજ = હું.

દાસડી = ચાકરડી

પરે = ઉપર

ધરીને = લાવીને

સ્વામીજી = ધણીજી

મુનિ = ઋષિ; તપસ્વી

મર્મ = છુપો બેદ

કુશ = દર્મ

નિત્યકર્મ = સંધ્યા વંદ-

નાદિ કર્મ

દર્મ = કુશ; દાબ

આશ્રમ = મઠ; આરામ

પામવાની જગા

બ્રમ = બ્રાંતિ; વહેમ

આહાર = ભક્ષ; ખોરાક

શ્રીકાર = સરસ

આગે = આગળ

અપવાસણુ = ભૂખી	રાણીઓમાંની પહેલી	સ્વસ્થ = શાંત
સંધરી = એકઠા કરી	રાણી	રઘુવીર = રામચંદ્રજી
સાર = સારા	બદ્રીકળ = બોર	વિરહ = વિયોગ
રાધવ = રામચંદ્ર	મધુરાં = મીઠાં	નયને = આંખોએ
પ્રાપ્તે = સરખા; જેવાં	મુજને = મને	નયને વહે છેનીર =
કંઠએ = કોઠ પછી	તણો = નો	આંખોમાંથી આંસુ
જગાએ	પાર = છેડે	પડે છે
નિર્મળ = પવિત્ર	ભાવ = હોંસ; હમંગ	અધિક = વધારે
નેહ = સ્નેહ; પ્રાપ્તિ	ભાવ ધરી = હોંસથી	સહી = સાંખી; સહન
કૌશલ્યા = દશરથની ત્રણ	પ્રાશન = ખાવું; જમવું	કરી
	પાવન = ચોકખું; નિર્મળ	

સમજાવટી—મુજ આકરડી પર દયા લાવીને પ્રભુજી તમે દર્શન દેવાને સારું થયું કે પધાર્યા જેથી મારું મન માન્યું થયું. (૧) સ્વામીજી (રામચંદ્રજી) આ દર્શ લઈને હંમેશનાં કામ (સંધ્યા વજરે) કરો; આ દર્શ ધણો જીતો છે. તમે મુનિનો છુપો ભેદ કરો (સમાધિ ચઢાવો.) (૨) રામચંદ્રજીએ ત્યાં નિત્ય કર્મ કાઢ્યું પછી મઠમાં આવ્યા શખરીએ ત્યાં ચાકરી કાઢી તેથી મોટો વહેમ દૂર થયો. (૩) હે રામચંદ્રજી જે સારાં અમૃત સરખાં ફળ જાણ્યાં તે મેં ખુશીથી ખાધને ચાખી ચાખીને આ મૂક્યાં છે. (૪) જે મને મીઠાં લાગે તે કાપીને કરડી જોયાં છે, મેં પહેલાં એમ વિચાર્યું કે એ રામને માટે રાખું. (૫) તે દિવસની હું ભૂખી છું મેં એક પછી ખાધું નથી; મેં તે સારાં તમારે માટે સંધરી રાખ્યા. (૬) રામચંદ્રજી કહે છે કે તારા પવિત્ર પ્રેમને લીધે મને બહુ કરીને (લગભગ) અમૃત જેવાં મીઠાં લાગે છે; એવાં એ કોઈ ઠેકણે ખાધાં નથી. (૭) જેવાં તારાં

મીઠાં ખોર મને ભાવે છે તેવો સ્વાદ કૈ.શલ્યાના પીરસ્યામાં પણ આવતો નથી. (૮) સીના હેતથી અમૃત સરખું બોજન પીરસતી તેથી પણ આ મીઠાં લાગે છે; કારણ કે તારું હેત વાણુંજ છે. (૯) મેં હેતથી એવું બોજન કોઈ જગ્યાએ ખાધું નથી, તેમજ હું ઘણા દહાડાનો શૂખ્ખો છું તેથી હેતથી ખાઉં છું. (૧૦) પછી રામચંદ્રજીએ ચોકખું પાણી પીધું ને શાંત થયા; પણ સીતાના વિયોગથી આંખમાંથી આંસુ પડે છે. (૧૧) શમરી સાચું કહું છું તે સાંભળ, તું મને કૈશલ્યા કરતાં વધારે વહાલી છે, મારું મન વણું કાચું છે તેથી હું સીતાનો વિયોગ સહન કરી શકતો નથી. (૧૨)

પાઠ ૧૩	વારસ = હકદાર	માટે પોતાના તરફના
ચાંદો = એખ; ખોડ	રણુશીંગું = તતુડું	શબ્દ ઉમેરે
નસીબદાર = ભાગ્યશાળી;	માંજરી = ભુરા ડોળા	કપકો = યુનાહના બદ-
ધારેલો લાભ સહેલથી	વાળી	લામાં કડવાં વેણુ
મળે એવી	ખોડીલો = ખોડવાળો	કહેવાં તે
ખુદા = ઈશ્વર	કરડી = આકરી; મારકચી	ઘવો = હક
ઉછેદીઉં = છોકરા વગર	કન્યા = કુંવારી છોકરી	ઘાખવશે = બતાવશે
મરી જાય તેની માલ-	કદરૂપી = મેડોળ	મહેણું = તોણું
મતા મળે તે	અજવાળું ક્યું = આખર	લાજ = આખર
ખોડો = ચાંદાં	મેળવી	પોળને મોઢે = પોળમાં
આટો નીકળી જાય છે =	પાઠ ૧૪.	પેસતાં
સખત મહેનત કરવી	ભોજાર્થ = ભાષની વહુ	ગાંઠીઓ. તારવું = તાર
પડે છે.	આવલી = બહુમોલી	સાથે ગાંઠ નીકળે
કાળજી કરે = સંતોષ	મીઠું મરચું બમરાવે =	એવો રાગ; પ્લેગ
પમાડે	વાત રસિક કરવા	ખરાખરી = ખરું ખોટું

નકકા કરવું તે
વજોણું=ફજેતી; નિંદા
શિક્ષા = સજા
પાત્ર = લાચક
અસર = લાગણી
શેરડા પડવા = શરમાઈ
જવું; કોલવાઈ જવું;
લજવાઈ જવું
વલે = હાલ; ફજેતી
પાઠ ૧૫.
માળવા = ગુમાવવા
કાળજી = રીકર; ચિંતા
સંભાળ = ધરદાસ
ફરિયાદ = રાવ
વિતાડયું = દુઃખ દીધું
હેરાન = દુઃખી
ઝેરહાજરી = હાજરી
નહિ તે
નિશ્ચય = ઠરાવ
ફેર = ફરક; તફાવત
કુરેવ = ખરાબ આદત
ચેન = સુખ
લવરી = લવારી
દાકતર = અંગ્રેજ દવા

કરનાર
પટાવીને = ફેસલાવીને
શોકવાન = દીલગીર;
શોકાતુર
લેવાયું = નંખાયું; કમ
શક્તિ થઈ
ગોઠવણુ = બંદોબસ્ત
મંદવાડ = બિમારી; રોગ
છોકરવાદી = નાદાની
પસ્તાવો = દીલગીરી;
અફસોસ
પાઠ ૧૬.
ગર્વ વિષે.
ગર્વ = અહંકાર; અભિ-
માન
છલકાશો = પુલાશો
પુલણુ = વખાણથી
રાજી થઈ ખર્ચ
કરનાર
ગાઠા = હાર્યા
અધવચ = વચ્ચેવચ
આટા = ધાણુ
ખૂટયાં = ઓછાં થયાં
ખર્વ = અગળ પછીની

સંખ્યા; હજાર કરોડ
સોડ = બાબુ; પામું
કંસ = કૃષ્ણનો મામે
રાવણુ = લંકાનો રાજા
બોધ = ઉપદેશ; શિક્ષા-
મણુ
દ્રૌપદી = અગ્નિ કુંડમાંથી
નીકળેલી દુપદ રાજાની
પુત્રી
ભારે = ધણું
લાજ = આજાર
દુર્યોધન = ધૃતરાષ્ટ્રનો
વડો પુત્ર, એ અને
એના દાદા ભાઈ
કૌરવ કહેવાતા
ગરવ = અહંકાર; ગર્વ
પસ્તાશો = દીલગીર થશો
પેલી = પહેલી
હુંપદ = અહંકાર; મારા-
પણું
મેલી = મૂકી
ફાળી = ફૂઠકો
શિર = માથું

આળે = જુએ	બાળી = બાળા; છોકરી	ખરૂં રૂપ = મૂળ સ્વભાવ.
બહુતર = શિક્ષણ	પોત = સ્વભાવ	બોલે = ઉઘાડું પાડે
પાણીમાં પડ્યું = નકામું	હદપાર = ઘણું	તરણું = તણખણું
ગયું	તુચ્છપણે = તોછડાઈથી	તોલે = બરાબર

સુમજુતી—એનો અહંકારથી છલકાઇ જશે નહિ મતબલ કે અહંકાર કરશે નહિ, વખાણથી પુલાઇ ખર્ચ કરી પુલાશે નહિ બધા માણસો અહંકારથી હાર્યા ને તેઓ ગામ મૂકીને અધવચે નાઠા, અહંકારથી ઘણા માણસના ઘણુ નીકળ્યા. (ટેક) (૧) ઘણા રાજ મર્વથી નાશ પામ્યાં, જે પૈસા ખર્ચની સંખ્યામાં ગણાતા તે પણ ખૂટી ગયા, અને બધાએ મરણ પામ્યા. (ટેક) (૨) અભિમાની કંસ પણ કેવો મુઓ ! અને રાવણ જેઓ પણ મરી ગયો. એ બેથી તો ખરી શિખામણ લેવી. (ટેક) (૩) જ્યારે દ્રૌપદીને દુર્યોધને ઘણું દુઃખ દીધું અને તેની આખર લેવા ઉભો થયો ત્યારે તે પાપી મુઓ. (ટેક) (૪) જે મનમાં અહંકાર રાખે તે ધેણી પુરી પરતાશે માટે અહંકાર છોડી દઇને મન મોટું રાખે. (ટેક) (૫) કુતર કાઠ ગાડા નીચે ચાલે તો તે ગાડાનો સધળો ભાર પોતાને માથે જુએ અને તેથી તે પુલાઇને કુદકા ખારી ડગલાં બરે, જાણે કે ગાડાનો સધળો ભાર હુંજ ઉપાડું છું. (ટેક) (૬) જે બાળા ભણી ગણીને મર્વને જીતે નહિ, અને સારું નઠારું વિચારે નહિ તો તેનું બહુતર નકામું ગયું સમજવું. (ટેક) (૭) હું બધાથી રૂપાળી અને ડાહી છું, આશ જેવી કાઠ છોકરી નથી એવું અહંકારવાળી હોય તેજ બોલે. (ટેક) (૮) જે પુરું બણેલું હોય તે પોતાનું પોત બતાવે નહિ, અને કદાપિ અહંકારથી હદ પાર બોલે પણ નહિ, પણ જેમ અધુરો ઘડો

હોય તેમ હલકાચ, તેમ જ થોડું મણેલી હોય તેમ અહંકાર કરે.
(૨૩) (૯) જે બીજાને તોછડાધથી બોલે તે પોતાનું સ્વરૂપ (સ્વભાવ)
હિંમતું પાડે છે મતલબ કે હું અહંકારી છું એમ બતાવે છે. તેની
આખર તથુખલાની ખરાખર રહે. મતલબ તેની આખર ખીલકુલ
રહેતી નથી. (૨૩) (૧૦)

પાઠ ૧૭.	સોખત = સંગત	પરા ઉપરી અપટાં
વઢકારી = વઢકણી; લડામ	ફળ = પરિણામ	વેગવાળી = ગતિવાન
કરનારી	જૂઠું = જુઠાણું; ખોટારું	બાળી = જોષ
બહાનાં = ઓઠાં	અવગુણ = ખરાબ ટેવ	નમ = આકાશ; ગમન
વારો = ખેપ; વખત	બનાવ = વાત; વિગત.	છાઈ = ઢાંકી
છુટકો = નિકાલ	મુયાલ = સારી ચાલ	રવિ = સુરજ
સોક = દીલગીરી	જેવી સોખત તેવી અ-	પળતી = દોડતી
વળગો = લાગો	સર = જેવા માણસની	છટાથી = ચપળતાથી
આય = શક્તિ; બળ	સંગત હોય તેવા	ધાડી = જાડી
મુનિવ્રત = મુંગા રહેવું તે	ગુણ આવે	આંધી = વંટોળીઓ;
હિંમતી = ખીજવાઈ	સમજુતી - જે નહારી	વાવાઝોડું
માર્ગ = ઉપાય	સોખત મળે તો નહા-	ધટા = બરાવ
ખોળ = શોધ	રાં કામ કરાય; સારી	મીચીને = બંધ કરીને
દોઢ વાંક = એકનો આખો	સોખતથી હંમેશાં સારી	વીજ = વીજથી
અને ખીજતો અડધો	ચાલ ચલાય	ગાજો = મર્જના કરે
વઢવાડ = લડાઈ	પાઠ ૧૮.	ઈંદ્રાય = મેધરાજ;
મિથ્યા = ફેકટ	વરસાદની ઝાડીઓ.	વરસાદ
ભાર = વઝર	ઝડીઓ = વરસાદના ઉ-	ટોકાન્ટકુકા

તડુકો=એકદમ રીસમાં	નાવજ=વહાણુજ	કાયર=હેરાન
૧ કાઢેલો અવાજ	પૂરપાટ=અપાટાજંધ	મેધજળ=વરસાદનું પાણી
મુસળધાર×નળી ધાર—	નીકો=પાણી જવાનો	નાસે=કંટાળે
માં પડતો હોય તેવો;	મર્ગ; ગટર	તૃણ=ધાસ
જોરમાં પડતો હોય	નિકારી=મોરી; પાણી	ધરતી=જમીન
એવો	જવાનો સાંકડો માર્ગ	છવાઈ=કંકાઈ
ચેખો=જુઓ	સરો=સરોવર; તળાવો	શું=કેવી
મેડક=દેડકો	ખેડુ=ખેડુત	સહુ=અધા
જોરભરી=જોસજંધ	પ્રવાસી=મુસાફર	

સમજુતી—કાળી, વેમવાળી, રૂપાળી, ધણી વાદળીઓ આકાશમાં જતી તે જોઈ, તે (વાદળી) સુરજને ઢાંકીને છટાથી દોડતી તેથી તેની ધણી જળી ધટાથી વટોળીઓ થયો (૧) ધણી વીજળી થાય છે તેથી આંખો મીચીએ છીએ, ધણા જોરથી મેધરાજ ગર્જના કરે છે તેનો જવાબ મોર ટડુકો કરી આપે છે, સિંહો એકદમ રીસમાં અવાજ કાઢે છે ને માથું અંટાળે છે. (કારણ કે સિંહ સમજે છે મારા કરતાં જળવાન કોઈ નથી ત્યારે આ અવાજ કોણુ કરે છે એમ સમજી એકદમ રીસમાં આવી અવાજ કાઢી માથું પટકે છે.) (૨) મુસળધાર પાણી પડે તે તમે જુઓ, દેડકો ડેડું કરે છે તે જુઓ. જોસજંધ અપાટાથી નહીં ચાલે છે તે જુઓ, અપાટાજંધ વહાણુ ચાલે છે તે જુઓ. (૩) નાની મોરીઓ અને ગટરો પાણીથી ભરાઈ અને સરોવરમાંથી પાણી છલકાઈ જાય છે; ખેડુત અને મુસાફર વરસાદથી બીજાઈ ગયાં છે, તેથી તેઓ ઝાડે નીચે ઊભા રહ્યા છે. (૪) પેલાં પશુઓ વરસાદથી કંટાળીને નાસે છે, વળી પક્ષીઓ વરસાદના પાણીથી કંટાળે છે; કોઈકો ધરો જંધ કરીને ભરાઈ જાય.

તેઓ ઘાઘથી ધૂન છે તેથી તાપણી લમ બેઠા છે. (૫) લીલા બાસથી પૃથ્વી ઢંકારી છે તેથી હે? બાધ ધશ્વરની વાડી (આ દુનિયા) શું બની રહી છે! વરસાદથી ઘણા, ફૂલો અને ફળો થવાનાં તેથી બધા લોકોનાં દુઃખ જવાનાં. (૬)

પાઠ ૨૦.
 દયા=રહેમ; મહેર
 દાન=ધર્મ બુદ્ધિથી
 આપવું તે
 છાતીફાટ=ધણું
 હડખાણું=હડખવા લા-
 ગેલું
 ઓરવા=રાંધવા
 ખરા દીલથી=ખરા
 મનથી
 ઠઠ=જમાવ; ટોળું
 રાહ=વાટ
 આશીશ=સારી દુવા;
 આશિર્વાદ
 આગ્રહ=કાલાવાલા
 સ્વાર્થી=મતલબી
 પરગળું=પારકાનું બેલું
 કરનાર; પરોપકારી
 રૂઠે=નારાજ થાય; કાપે;
 ગુસ્સે થાય

બક્ષીસ=મેટ; સરપાવ
 હર્ષ=આનંદ; હરખ
 અરે=કાળજી; શીકર
 હિર=મન; દીવ
 સુપાત્ર=લાયક; યોગ્ય
 સાથ=સાથે
 સમજુતી=દુઃખી પ્રા-
 ણીને જોઇને જે મા-
 ણસ મનમાં તેના
 દુઃખ દૂર કરવાની
 કાળજી રાખે અને
 દયાળુ થઇને દાન
 (કરે) કરી જાય;
 લાયકને આપેલું દાન
 તે સારું દાન છે; કહે
 છે કે હાથે દાન કરશે
 તે સાથે આવશે.

પાઠ ૨૧.
 મલીદો=કંસાર

નવરાસ=કુરસદ
 રોટી=રોટલી
 ચાવલ=ચોખા
 ખોટ=તંગાશ; તંગી
 અસર=પાસ
 વિસારે પડી=ભુલી ગઇ
 સ્થિતિ=હાલત; દશા
 તક=દાવ; લાગ
 પોટકી=પોટલી
 બંદગી=સ્તુતિ; વખાણ
 લાખ=ઝાડનો રાતો ચીક
 રજેરજ=જરેજર
 શરમ=લાજ
 લાભ=ફાયદો

પાઠ ૨૨.
 આળસ વિષે.
 આળસ=ચુસ્તાઇ
 બધીવાન=કેદી.
 શીફ=જા માટે.

વણુ=વગર.

વણુ વાંકે=વગર ગુને
તુકસાની=હાનિ.

દાઝ=અળાપો.

નવ=નહિ.

રાય=રાગ.

તણ=છોડી.

સહીએ=ખમીએ; વેડીએ

કર=હાથ.

વશ=તાબે.

ડગ=ડગલું.

ચરણુ=પગ.

હેડ=જે મોટાં કોરેલાં
લાકડામાં ગુનેગારનો
પગ ધણાવી રાખવામાં
આવે છે તે.

ધરી=નાખી.

વારી=અટકાવી; ખાળી
ભણતર=ભણવું તે.

લાભ=નફો; ફાયદો.

લણુવા=ભેગા કરવા;
મેળવવા.

જર=પૈસો; નાણું.

જશ=આગર.

દરિદ્રતા=મરિમાઈ;

ભિખારીપણું.

અવગુણકારી=અવગુણ
કરનારી; તુકસાનકારક.

નિશ્ચે=નક્કી.

સ્વપ્ને=સ્વપ્નામાં.

જડ=મૂળ.

જામે=ફેલાય.

વિસ્તાર=ફેલાવો.

પામે=મેળવે.

સમી=અરાગર; જેવી.

સમજુતી—ઓ આજસડી તું શા વાસ્તે કેદી બનાવે છે ?

વગર વાંકે કાંમ ભુલાવીને શા માટે હાનિ કરાવે છે ? કોઈ કુધમ
કરતાં ખાળે તો તેના પર મનમાં બળાપો થાય, પણ તારા પર તો
જેર ફાવતું નથી, ઓ આજસડી તું શા વાસ્તે કેદી બનાવે છે વગર
વાંકે કામ ભુલાવીને શા માટે હાનિ કરાવે છે ? (૧) જો રાગની
આસાથી ધધો છોડી દહને બેસી રહીએ તો (તુકસાની વેડીએ)
તુકસાન થાય; તો તે રાગને જીલમી કહીએ. (ટેક) (૨) હે !
આજસડી તેં જેના હાથ (આજસરૂપી) અધનથી બાંધી લાઇ કબજે
કર્ચા, તેણે તો તરતજ ધધો છોડી દીધો. (ટેક) (૩) જે તારે
તાબે થાય એટલે આજસ કરે તે એક ડગલું પણ ચાલી શકે નહિ
જાણે કે તેના પગમાં હેડ ધાલી હોયની ! તું જખરી અને જીલમીજ

છે. (ટક) (૪) તું વાંચતાં અટકાવે, જાણે કે આંખે પાટા બાંધ્યા હોયની. તે તરત પુસ્તક (વાંચવાનું) છોડી દે છે. (ટક) (૫) તું બહુતર બહુવા દેતી નથી. તેમજ પરમેશ્વરના ગુણ ગણવા દેતી નથી; મતલબ કે પરમેશ્વરનું ભજન કરવા દેતી નથી; તું વધારે દ્વાયદો મેળવવા દેતી નથી. (ટક) (૬) તું પૈસા કે આખર મેળવવા દેતી નથી. ચિત્રોને મળવા દેતી નથી; તેમજ સ્ત્રિયામણુ સાંભળવા પણ દેતી નથી; (ટક) (૭) તું ગરિબાઈ આપનારી છે, તેમજ શરીરને નુકસાન કરનારી છે; તું નક્કી બહુજ નહારી છે. (ટક) (૮) અમે તારાથી મનમાં બહુ બીએ છે તેથી સ્વપ્ને પણ તને સંધરીશું નહિ; તને વેરી સમજીને હંમેશાં દૂર કરીશું મતલબ કે તને અમારા શરીરમાં પેસવા દઈશું નહિ. (ટક) (૯) તારા મૂળ ધીમે ધીમે ફેલાય છે, અને પછી તો બરાબર ફેલાયો પામે છે. તને દલપતરામ કવિએ રોગી જેવી દીઠી મતલબ કે રોગીને જોવાથી જેમ ચીતળી ચઢે તેમ તને જોઈ દલપતરામને ચીતળી ચઢી. (૧૦)

પાઠ ૨૩.

સત્તા=કુકુમત
લાગ=છેડો; અંત
અસંખ્ય=અગણિત
અપાર=પાર વમરનું
વાવાઝોડું=પવનનું
તોફાન
આદ=ફોમ
કાટકા=મોટા અવાજ
છળવું=ડરવું

દેવળ=દહેરું
અતિવૃદ્ધિ=વૃદ્ધો વરસાદ
દુકાળ=અનાજ પાણી
ન મળે એવો વખત
હિમ=ગરમ
ધરતીકંપ=જમીનનું
હાલવું તે
જવાળામુખી=અળતો
પહાડ
ભયંકર=અયાનક

આનંદકારી=આનંદ
આપનાર
મંદમંદ=ધીમે ધીમે
સુખકારક=સુખ કરનાર
નિરંતર=હંમેશાં
અદ્ભુત=અમતકારી
ઝીણો=ઉંડો
આશ્ચર્ય=નવાઈ
દીંગ=તાણુમ
અનંત=જેનો છેડો

નહિ તે; પાર વખતું
 ઘોઘાઘોઘા
 ઘાઘા=મડાઘો; ઘોઘો
 રવખાવજીવખાં આ-
 વે તેવી સ્થિતિ

પાઠ ૨૪.

વિસાત=મણતરી; હિ-
 સામ

હાંદિયોઝો વડે કામ
 અને જાન થાય છે તે

આઘાડ=વિખેના ઝાળો
 કાર્યો=કામી

સમર્થ=મળવાન

વ્યાપી=દેવાવશે

સર્વ સકિતમાન=અધી
 સકિતવાળો

સર્વવ્યાપી=અધે દેવા-
 ઝીલો.

સર્વગ=સવળું જાણનાર

આપોઆપ=પોતાની

મેળે

ફેણ=મતલબ

ઝાણુન્નેત; મોસમ

દયાવાન=દયાળુ

આરોચ=તંદુરસ્ત

સોસવું=વેકવું; ખમવું

પૂર્ણ=પૂરું

નારાજ=નબુજ

ભાવ=ભારમા; ગદા

આર્થના=અરજ; વિનંતી

પાઠ ૨૫.

બાળાઓને બોધ.

બાળા=બાળા

બોધ=ઉપદેશ

પ્રભાત=સૂર્યોદય થતાં

પહેલાં જ્યારથી જળ-

જળું થવા માટે છે

ત્યારથી સૂર્યોદય થતાં

સુધીનો વખત તે;

મળસકું; વહાણું

પરમ=મોટા

પરમેશ્વર=મોટા હજાર

લીજો=લઘુએ

પૂર=પૂરો

કિસાહ=હોંસ; ઉમંગ

કાજ=કામ

સ્નાન=નહાવું તે

ભોગ=દુઃખ ભોગવવું તે

હજી=હજીર

આશાપીએ=પૂજાએ;

અજીએ

જાંજળી=ખટખટ

પદ=પગ

પ્રણીએ=નમીએ

રે'મ=રહેમ; મીઠી નજર

ભાંડુ=ભાપ્યેન વગેરે

ભાવ=પ્રેમ

આશી=લાવી

ઉલટ=ઉમંગ; હોંસ

ઉચરીએ=બોલીએ

મધુરવાણી=મીઠા શબ્દ

પ્રક=મપકો

ધોંધાટ=અવાજ

સમય=વખત

કાટી=કરોડ

પતન=ઉપામ

આગે=અમાડી

રંગ=પાસ

ખંત=કાળજી

સકળ=અધા; સમજી

મન=મનન કવિ

સમજુતી—સા બેનો હંમેશાં સવારમાં ઊઠીને; મોટા પરમેશ્વરનું નામ લઈએ, પછી ખરો ઉમંગ અને આનંદ મનમાં લાવીને સઘળાં કામ બરાબર કરીએ, સા બેનો હંમેશાં સવારમાં ઊઠીએ. (૧) નહાવાથી શરીર સુધરે છે અને રોગના ભોગ થતા (રોગનું દુઃખ ભોગવતા) બચીએ છીએ; ચિત્તને સુધારીએ, પરમેશ્વરને ભંજીએ અને જગતની ખટપટમાં ફસીએ નહિ. (ટેક) (૨) મા અને બાપના પગને હેતથી નમીએ મતલબ કે માબાપને પગે લાગીએ, બાધબેનમાં મીઠી નજરથી હેત લાવીએ, ધરનું સઘળું કામ ઉમંગથી શીખીએ, અને મોઢેથી મીઠી વાણી બોલીએ. (ટેક) (૩) જ્યાં આઠ વાગે કે છઠ મૂકી દબને અવાજ કર્યા વગર પ્રેમથી પાઠ કરે. નાનપણનો વખત શીખવાને માટે સારો છે આગળ કરોડો ઉપાયથી એ (વખત) મળશે નહિ. (ટેક) (૪) સારા માણસની દોસ્તીનો પાસ હંમેશાં લેવો મતલબ કે સજ્જનની દોસ્તી હંમેશાં કરવી અને નકારા માણસને જોઈ આધા ખસવું મતલબ કે દુર્જનની દોસ્તી કરવીજ નહિ; સુખમાં અને દુઃખમાં જીવ આનંદમાં રાખવો એમ શરીર અને મનને ધણું કસવું. (ટેક) (૫) કાળજી રાખીને સઘળા સારા સદગુણો શીખવા અને હંમેશાં સારી વાત પણ સાંભળો તોજ આ લોક અને પરલોક સુધરે મતલબ કે મૃત્યુ લોક અને નસ્વર્ગ લોક ખતે કામ સંધાય કહાન કવિ કહે છે કે ઉપલી શિખામણો પ્રમાણે જે નારીઓ ચાંલશે તેની નિંદા થશે નહિ. (ટેક) (૬)

પાઠ ૨૬.	ટદી જેવું કરે છે તે	બેખડ=ટેકરાનો ખૂલતો
પૂર=રેલ	દોર=દોરી	ભાગ
મુશ્કેલ=અધરી	વાતક=ખેડ નિલ્લામાં	ઠીચણપુર=ધુંટણ નેટલ
તરાપો=વાંસ બાંધીને	નદી છે	ભમરા=વમળ; પાણી

ગ્રામ મકર ખાલ છે તે	કાળ=વરસ; વખત	નાવડી=હોડકું
૫૮=પહેળાઈ	છળકપટ=છેતરવું તે;	નૌકા=હોડી; વહાણ
છોળા=મોળાં	દગો	જહાજ=મોડું વહાણ
વિમ્ન=હરકત; ઇન્ન	ભાશ્યું=ભાગ્યું	વિદેશ=પરદેશ
પેચા કાળજાની=શીકણ	ધાસ્તી=મીક	લાવો=ઓરીઓ; ઓરતો
છળી=ડરી	તલપ=દૂદકો	વણજ=વેપાર
અધખોલો=એક બાજુ	કુદકારો=છલંગ	નફો=ફાયદો; લાભ
એ થોડો ઉધાડો	વેષ=ડોળ	વિશેષ=વધારે
પાઠ ૨૭.	ટોંગ=ચાળા; વેશ	કીઓ=કોઈ
મશ્ન=શિકાર; ખાવાનું	પાળી=કપટ	બગ=બગલો
નિરાશ=નાઉમેદ	પાઠ ૨૮.	ધ્વાન=રમરણ
નિરાંતે=નયિતે	નહીનો પનધટ.	મછ=માછલાં
મરડીઆ=એક જાતના	પનધટ=ઓવારો	તપારી=તૈયારી
કાંકરા (એ કાંકરાને	વિમળ=મેલ વગરની;	પુરણ=પુરું
પકવવાથી તેની છે	સ્વચ્છ; નિર્મળ	વામે=દૂર થાય
થાય છે,	વારિ=પાણી	નમ=માકાશ
બેરખો=હાથે રહે એવી	છીપે=મટે	વિષે=માં
નાની માળા	તરસ=ખાસ; શોષ	નમવિષે=માકાશમાં
કરણી=કૃત્ય; કામ; કર-	બેડું=માગર ને ઘડો	તહાં=તે ઠેકાણે
વું તે	શિર=માથું	તર=આડ
વેણ=વચન	શિરપરે=માથાપર	છાંચ=શીંગો; છાંચડો
આતુર=ઉતેજાર; તત્પર	રવ=મવાજ	ધસારે=ઝડપથી
હત્યા=મારી નાખવું તે;	હર=મન	સિધુ=સરીઓ
આત; ખૂન		મમન=જવું તે

સમજાવતી—આ હાલમાં (કામચુ મૈત્રમાં) જોગસ પર હાલ
 સ્ત્રીને નિર્મળ, વાંકડી નદીને જતી જુઓ; તે બહુ શોભે છે. તેમ
 (નદીમાં) કાચના જેવું ધણું ચળકતું પાણી વહે છે. તેવું મીઠું પાણી
 પીવાથી મેંદામાંની તરસ મટે છે. (૧) ત્યાં જઈને બાપડીઓ અને
 પુરુષો હોંસથી નહાવ છે કેવાં તરે છે ! તે મગતમાં રમીને ખુસી
 થાય છે ! કોઇ (લુગડાં) ધૂએ છે. કોઇ ઝડપથી પાણી જરીને મનમ
 હમંગ બાવીને માથા પર બેડાં મૂકે છે. (૨) મોટા માણસો સ્વચ્છ
 (જેમાં કાદવ પાણી ન હોય તેવી) હોડીઓ ચલાવે છે; જુઓ વહાણ
 માલ લઈને ઝડપથી આવે છે; ધણા માણસો મોટા વહાણમાં બેસી
 (વેપાર માટે) પરદેશ જાય છે; વેપારમાંથી ધણા લાભ અને લાભ
 મળે છે. (૩) સારી ચળકતી ધણી માછલીઓ ફૂટે છે, પણ કંપે
 માછી પકડશે તે તે જાણે નહિ, વળી બગલાઓ (શિકારને માટે) ધણું
 ભારી ધ્યાન રાખી બેઠા છે, તેઓ માછલાને લેવા ઝડપથી તૈયાર
 કરે છે. (૪) પશુ પક્ષીઓને પુરેપુરું (જોઈએ તેવું) સુખ મળે છે;
 કારણ કે સારું ચરવાનું મળે છે, જેથી બૂખતું દુઃખ દૂર થાય છે
 આકાશમાં ચંદ્રમા ખીલીને તે (ચંદ્રમાનું પ્રતિબિંબ) પાણીમાં પડે
 ત્યાં વારંવાર તરતો હાલે તે જુઓ. (૫) કિનારા પર જોઈએ કાંડે
 બહુ સારો છાંયડો કરે છે, પક્ષીઓ ફૂટે છે અવાજ કરે છે, (બોલે છે)
 અને વળી જોડી જાય છે, તે ચાલાક વાંકી ચુંકી ધસારા બધા ભાજતી
 સમુદ્ર બંધી જવાને માટે ધ્યાન રાખે છે. (૬)

ખાંડ રદ.	ઉંચાઈ	કિસ્મેબધી=કિંદા કોટનું
ધેરાવો=ફરતો ધેર	ચટણુ=છેક ઉપર ચ-	કામ
ખરી ઉંચાઈ=સરાસરી	લવાનો માર્ગ; ઢોળાવ	પુરબ=ધુમટ

દેવારખી=જાતી • સુધી
 આવે એવી
 નરદમ=એકલા; નર્મ
 વાગ=મર્દ; મજુ કુટ
 સિમ્હાનિ=હાથ
 બળ=ધણું મોટાં ને
 શેખીતાં
 ખડેર=પડી ગમેલી
 ઇમારતો
 ખડક=ખરાબો
 ઉપલાથુ=ઉપરના ભાગે
 પતાઇ રાવળ=પાવામઠ-
 નો ધણી; તેના વં-
 શજ બારીખા ને
 બેટાઉદેપુરના રાજા છે
 જાતી રોકુ=જાતી મરા-
 ખર હંચુ
 ખાઈ=ખાડી
 ખેર=મરણ પામેલા
 મુસલમાન સાધુ
 દેરી=દેવડી
 દંતકથા=મોહની ચાલ-
 તી ખરી પોટી વાત
 મે=મોં; દેખાવ

અલોકિત=મજાસમાં ન
 હોય તેવું; જેવીના જેવું
 રૂપ=પુખ્તરૂતી; દેખાવ
 પાલન=લુગડાની ઝેર
 શાપ=મદદવા
 ખરાખી=પાવમાથી
 તમેટી=પર્વતના મળ
 અમળની બગે
 દિવાન=ધવાન; બચ્ચ
 મેટાં=મજારો
 અખાલ=સુખી

પાઠ ૩૦.

સતોષી=સતોષવાળા
 વિદ્વાન=પંડિત; મણેસો
 પરમાર્થી=મીઞનું સાર
 કરનાર; પરમજી
 સુખોધ=સારો બોધ;
 સારી શિષ્યમણ
 માર્ગ=કપાય; ઇલાજ
 કૃપા=મહેરબાની
 વાંઝીઈ=ઠોકરા વગરનું
 વિદ્ય=કરકત
 મોહું આવે=મન કમ-
 વામ

સ્વામી=ધણી; વર
 આરોગ્ય=તાંદુરસ્ત
 સાધન=સાધન;
 સામગ્રી
 હેસન=દુઃખ
 ખોટ=નુકસાન; ઘેટો
 અસંતોષ=સંતોષ નહિવે
 સંતોષી તે સદા સુખી
 =જે માણસ સંતોષ
 મુખે છે તે હંમેશાં
 સુખી રહે છે.

મંત્ર=મુખ વિદ્યા
 સંભરવું=પાઠ કરવું

પાઠ ૩૧.

રાજગીત

રાજગીત=રાજા સં-
 બંધી ગાયન
 રક્ષ=રક્ષણ કર
 દેવ=કુમિર
 મોહ=મોટા.
 નયવંત=નયવાળા
 વસંતી; હીરિવાન
 મસ=વધારે

કીર્તિ=મોટાઈ	જંપ=નિરાંત	પાંખમાં=ખાખામાં;
વસ=જસ	સંપ=એકમેક	આશરામાં
જંખાવ=વધાર; ફેલાવ	સધો=મળો; થાઓ	ધર=રાખ
જમદીસ=જગતનો	કલ્યાણુ=રહું	શક્તિમાન=જોરાવર
ધણી; પરમેશ્વર	કાળ=વખત	રાજેશ્વર=રાજના પશુ;
વેરી=શત્રુ	મંજ=હમલો	ધણી; પ્રભુ
વિખેરેવા=જુદા પાડવા	શ્રેષ્ઠ=ઉત્તમ	મહારાની=મોટા રાન.
રૂ=ગુસ્સે થા	જાથુ=હંમેશ; કાયમ	વાળો; ધણા. રાન
કાળ=મોત	ક્ષેમ=સુખ; આરોગ્ય	વાળો
કાળ આણુ=મારી નાખ	સદ્ભિમાનને=સારી ઉ-	પ્રાર્થના=સ્તુતિ
જંધ પાડ=મેસાડ	ચી લાગણીથી; સારું	શુભકાર=સારું કરનારી;
દેપ=કીનો; અદેખાઈ	અભિમાન મનમાં	કલ્યાણુ કરનારી
કલેશ=કંકાશ; કજીઓ	લાવી	પાર=સુધી
કાન=સમજણ; અકકલ	પૂજ્ય=પવિત્ર; પૂજ	રાજબકત=વહાદુર
કુન્નર=કસબ; કળા	કરવા જોગ	એકદીલ=સંપ
જમધેર=અમારે ઘેર	પ્રત્યે=તરફ	સ્વીકાર=કબુલ કર

સમજુતી—હે પરમેશ્વર ! તું મોટા રાજ (પાંચમા જ્યોર્જ)નું રક્ષણ કર, એ મોટા (પાંચમા જ્યોર્જ) ધણા વરસ જીવજો, હે ! પરમેશ્વર તું મોટા રાજનું રક્ષણ કર. એમને ધણા કીર્તિવાન બનાવ. મોજમજ, મોટાઈ અને આખર આપ. અને જહુ વરસ એમનું રાજ. અમારા ઉપર રાખ, હે પરમેશ્વર તું મોટા રાજનું રક્ષણ કર. (૧) હે જગતના ધણી પરમેશ્વર તું ઊઠ એના શત્રુઓને જુદા પાડવા છું ગુસ્સે થા; અને તેમને મારી નાખ. જધી અદેખાઈ અને કજીઓ મટાડી

દે; અને અકકલ અને કળાનો વધારો થાય એવું કર. અમારે ઘેર હંમેશાં નિરાંત, સંપ અને કલ્યાણ થાય એવું કર. (૨) મોટા જ્યોર્જ રાજા પર હંમેશાં જોર, આખર ને સુખનું ઢગલાખંધ ઉત્તમ દાન કર. (મતલબ તું એમને જોર આખર ને સુખ હંમેશાં ધણું આપ) સારી હંચી લાગણીથી ગરીબ અને તવંચર અથવા પ્રજા અને રાજા એમનું રાજા ધવિત્ર છે એમ જાણે અને જ્યાં ત્યાંના લોક એમનાં નામ પર હેત આણે એમ કર. (૩) હો! સર્વ શક્તિમાન રાજાઓના પથુ રાજા, મોટા જ્ઞાનવાળા પ્રજુ, તું એમને તારા આશ્વરામાં રાખ. પૂર્વ કિનારાથી પશ્ચિમ કિનારા સુધી એટલે આ પારથી પેલે પાર સુધી દુનિયામાં કલ્યાણ કરનારી ધણી પ્રાર્થના થાય એમ કર અને વફાદારનો સંપ કબુલ કર. હે ! પરમેશ્વર તું મોટા રાજાનું રક્ષણ કર. (૪)

ભાગ ૨ જો.	વરવા=પરણવા	વનવાસ=વનમાં રહેવું તે
પાઠ ૩૨.	અયોધ્યા=સરયુ નદીને કાંઠે એ શહેર છે	ખિન્ન=દીલગીર; દુઃખી
સીતા=રામની સ્ત્રી;	દશરથ=અયોધ્યાના સૂર્ય	સ્વામિનાથ=પાતાળ
જનકની પુત્રી; જનકી	વંશી અજ રાજાના પુત્ર	વીખુટી=જુદી
જનક=નિધિલાપુરીના રાજા	વરમાળા=વરને પહેરાવવાની માળા	સમજુત=સમજણ
રામચંદ્ર=દશરથના પુત્ર	આરોપી=પહેરાવી	એકની બે થઈ નહિ=માન્યું નાહ
ભાગ્યેજ=જવલેજ	કૈકયી=દશરથની નાની રાણી	એવટ=આખર
સ્વયંવર=ઠગા વરને માટે જે સમાજરવી તે	ખંટપટ=કપટ; જાન	માણું=ભોગવું
અપ્રતિ=વખાણ; તારીફ		વિયોગ=જુદા પડવું તે
		સાથ=સંઘાત
		સકલ કરીશ=વેઠીશ;

[૨૪]

હાતર=તેપાર	પડ્યાં લેવા એ	કરખાત
અપામ=પણે	વેઠ્યાં	પ્રમથનપદાર માંદ
અમદ=હડ	પાક ૩૩.	શંગમ=મેટી નદીને
અતિશય=અતિશય	પુરાણો=હિંદુઓના એ	નાની નદી ને ઠેકાણે
અદળક=અદિત્ય	નામનાશુનાતિહાસના	મળે છે તે જગ્યા
આતર=માટે; વારતી	મથો (પુરાણ અદા-	અમર્ય=અળવાન
અળભેડ=પટ	ર છે)	મિત્રાભારી=દોસ્તી
કરણ કરી મથો=કાની	શ્રીકૃષ્ણ=દેવકીના પુત્ર;	યુક્તન=બીજા (એ યુક્ત-
ફેરો લાઈ મથો	પરમાત્મા	અંતી દક્ષિણમાં
લાંકા=સિંહલદીપ એ	અદવકુળ=પદ્મકુળ એ	દેશ છે)
હિંદુસ્તાનની દક્ષિણમાં	કુળનો મૂળ સ્થાપનાર	સુદર્શનચતુષ્પાત્રું નામ
એ છે	પદ્મ નામનો રાજા હતો	પાત્ર=છોકરાનો છોકરો
અશોકવાડી=વાડીનું	તે અપરથી એ નામ	અશોક=મગધના રાજા;
નામ છે	પડ્યું છે	ત્રિંદુસારનો પુત્ર
નાશુક=દુઃખ ન સહન	હારિકા=કાઠિઆવાડના	ઇ. સ. પૂર્વે=અસ્વીસન
કરી શકે એવી; કામળ	વાયવ્ય કોણમાં આવેલું	પહેલાં
આંખ ફેરવીને=ચુસ્ત	ચહેર છે (હાલ એ	નિરાધાર=આધારવગરના
ચાંને	ગાંધવા સરકારને	ધર્મશાળા=મુસાદર
અમકી=બીવકામણ; હમ	તાબે છે, એમાં સ્થ-	લોકોને વચર લાડે
દંડતા=અડમપણું; પાકે	હોડાનું કહેર છે)	હિતરવાનું મકાન;
નિશ્ચય	મૌર્યવંશ=મુરા રાણીનો	મુસાદરખાતું
સીતાના વીણાં=સીતા-	વંશ	ધોરી=સરીયામ
અને નેટલાં દુઃખ	સ્થાપના=મંડાણ;	એતરા=અખુલર

સ્તંભ=માંભલા

મૂળતરવો=જો મુદા કે

સિદ્ધાંતોપર ધર્મ

રચાયો હોય તે

કાયમ=હયાત; ચાલુ

લેખ=લખાણ

લિપિ=ભાષા

મુખ્યત્વે=ધણું કરીને

હિંસા=હત્યા; ધાત

વડીલ=મેટા

અવશ્ય=સાધુ

ઉગ્રહ=ગેરવાજખી

ખરચ કરનાર

સહચાર=સારી ચાલ

ચલગત

હિત=મહું; હત્યાણુ

મત=ધર્મનો પંથ

વૃત્તાંત=હકીકત; ખ્યાન

લાડી=વહુ

લંકાની લાડી ને ધો-

ધાનો વર=વહુ સિંહ-

લડીખી ને વર ધો-

ધાનો

પાઠ ૩૪.

ધેરો બાલ્યો=યોગરહમ

લશ્કર ગોઠવી દીધું

નિર્ભાગ્યે=કમનસીબે

સામેલ=દાખલ

સતી થવું=ધણીના મુ-

ડલ સાથે જીવતાં

બળી મરવું

અણીને વખતે=આખર

ધડીએ

હુ'મે=મન ભરાઇ આ-

વવું તે

સમ્યા=મટયા

ધર્મ=ફરજ; કર્તવ્ય

આધીન=તાબે; વશ

સલાહ=અભિપ્રાય

વિદ્ધ=હરકત; અડચણ

કોટી કરવી=વહાલ આ-

વવાથી ગળે બાઝવું તે

ગદગદ કંઠે=ગળામાંથી

અચકતા જુદો ની-

કળે એવા અવાજથી

અપાસરો=જેન સાધુ-

એને રહેવાની જગા

અણધારી=એચિંતી

આફત=દુઃખ; સંકટ

મુજબું નથી=સમજ

પડતી નથી

આભાર=પાડ; ઉપકાર

વાસ=રહેઠાણ; મુકામ

પ્રસન્ન્યો=જ-મ્યો

નમન કર્યું=નમસ્કાર

કર્ચા

ફોજ=લશ્કર; સેના

પાઠ ૩૫.

ખારવડું=જંગલમાં રહી

ને ગામ લૂટવાં તે

કોડલો=હોં દૂધ વગેરે

મૂકવાને માટી અથવા

લાકડાનો એક ઘાટ

રાજવંશી=રાજાને પેટ

અવતરેલો

રેખા=સીટીઆ; કાપા

પંજો=દયેલી ને આં-

મળાં મળાને જે

હાથનો ભાગ કાપ છે તે

ધરાદો=મનસુખો; વિચાર
કામદું=ધનુષ
તીર=માણુ
દહતા=મનનું અડગપણું
ઉમળકો=હોંસ
ખાતર=ચોર કોડોએ
ધરમાં પેસવાને પા-
ડેનું 'માકું'
આરોપ=તહોમત
અનુમાન=ધારણા; અ-
ટકળ
કરૂપના=ધારણા; અ-
નુમાન
તિલક=ટીકું

પાઠ ૩૬.

જુનાગઢ=ગીરનારની
પાડોશમાં શહેર છે
જોશી=જ્યોતીશ વિદ્યા
જાણનાર
માગું=માગણી
ભાટ=વખાણ કરનારી
બાલણીની. એક જાત
બહો=આહાર

પદ્મની=ઉત્તમ વમની સ્ત્રી
વરે=સાથે
ખાંડું=તરવાર; રાજાઓ
જાતે ન જતાં
કેટલીક વાર પરચુવાને
માટે તરવાર મોકલે છે
બળાત્કારે=જોરજુલમથી
સગપણુ=સગાઇ
દરવાન=દરવાજાની ચો-
કી કરનાર; દારપાળ
મ=મા; નહિ
ખોય=ખોડ; ખાંપણુ;
એમ; બટ્ટો
સમજુતી-હે! માણેરા
તું રડ નહિ અને
આંખો લાલ ન કર.
જો મરતી વખત
માને યાદ કરીએ તો
વંશમાં બટ્ટો લાગે
ખોદે તે પડે=ખીજને
તુકસાન કરવાને જે
કપાય કરે તેજ ઉપા-
યથી તેને પોતાને
તુકસાન થાય

પાઠ ૩૭.

સોલંકી=ચાલુક્ય (એ
રજપુત વંશનું નામ
છે)
સગીર=નાની; કાચી
ચોહાણુ=રજપુત વંશનું
નામ છે
દિલ્હી=જમના નદીપર
શહેર છે (રજપુત
અને મુસલમાન રાજા-
ઓની રાજધાની હતી
એમાં દરબાર ભરવામાં
આવ્યો હતો. (હાલનું
હિંદનું રાજધાનીનું
શહેર)
તલપ=ઉતાવળથી લેવાને
પડવું તે
ઝંઝૂમી=તલપી
ધૂળમલાની=નજીવી
મુરાહ=મિઠા
શક=સંદેહ
કુસંપ=અણુમનાવ
ખુવાર થવું=ખરાબ
થવું; નાશ પામવું

દષ્ટાંત=સમય; ઉદા- હરણ	પરાજય=હાર	નામ છે એને ખં- ભાતવી લૂટમાંથી ;
ખૂબસુરત=દેખાવડી	પાઠ ૩૮.	અલાઉદ્દીન સાગ્યો
હાડાહાડ=રૂંઘેરૂં	વાઘેલા=વંશનું નામ છે	હતો
હંકો=નગર; ઢોલ	(વાઘેલ ગામની જા- ગીર મળી હતી તેથી	ખેત=સંકેત; યુક્તિ
માંડલિક=ખંડીઆ	વાઘેલા નામ પડ્યું.)	માનભંગ=અપમાન
જય=જીત	અણહોલવાડ=પાટણ	કલક=ડાક
યુદ્ધ=લડાઈ	(સરસ્વતી નદીને કાંઠે	સ્વાધીન=પોતાને તાબે;
ક્રોધે=ગુસ્સે થાય	પ્ર. સ. ૭૪૬ માં	પાઠ ૩૯.
એકમત=સંપ	વનરાજ આવડાએ	દુરાચરણી=ખરાબ ચા- લના
કંમર બાંધવી=લડવું	અણહોલ ભરવાડ	ખડ=હુલ્લડ
પ્રસંગ=વખત	નામ ઉપરથી વસાવ્યું	પડે=જતે
તા=મૂઝે હાથ નાખવો	હતું)	ઇક્રામ=ઉપમા; ખિતાબ
તે	વેરાન=કિજડ; વસ્તી	પશ્ચાતાપ=પસ્તાવો;
અંકુશ=હાથીને વશ	વગરનો	દીલગીરી
રાખવાનું અણીદાર	શરણુ=તાબે	ધોર=પાપી
નાનું હથિઆર	આજીજી=કાલાવાલા	અદલ=રાજખી
ત્રિશુળ=ત્રણ પાંખાંવાળું	ભંડાર=ખજનો	વાટપાડુ=રસ્તે લૂંટી
હથિયાર	જનાનખાતું=ઝીઝોને	લેનાર
સાંભર=જ્યાં સાંભરે	રહેવાની જગા	કાસળ=કાટ; નાસ; મૂર્ખ
સરોવર છે તેની આ-	સર કરવું=જીતવું	સરહદ=છેવટની હદ
સપાસનો ભાગ	બેગમ=મુસલમાન પાદ-	વસુલાત=જમાવેલી
વિચિત્ર=નવાઈ જેવી	શાહની સ્ત્રી	આબાદી=અડતી
આવેશ=ગુસ્સો	મગેક કાકુર=યુવામનું	

અમદાવાદ=એ સાબર-
મતી નહોને કાઢે છે
અહીંઆના ધોતી-
એડા અને મરકી
વખણાય છે એનું
ખરું નામ અહમદ-
આદ છે

પ્રવાહ=વહેણ
ખ્યાત=નામના
અધાપિ=હજી પણ
ઝોરસ=મેળો

પાઠ ૪૦.

વરાળ=ગાફ
નિરંતર=હંમેશાં
લટ=મટી
ધુમસ=ધુણીના જેવી
વરાળ; ઓસ; દવ
અકળ=કંડીના જેરથી
હવામાંની વરાળનું
પાણી થવું તે; કાર
મોતીઆ=મોતીના દાણા
જેવા ટપકાં
વાદળાં=વરાળનો જથ્થો
કરા=મરફના ગાંગડા

આકાશમાંથી પડે તે
પાઠ ૪૧.

દેશ=ધણા છલાકા અને
પ્રાંત મળીને થએલો તે
પહાડ=જમીનપર જે
મોટા ડુંગરા આવેલા
હોય તે
મેળાં થઇ ગએલાં=મળી
ગએલાં
ટોચ=શિખર; ઉપલો
ભાગ

સદ=વહાણના કુવાને
આંધારે ગહેલાં કંતાન
કે દોટીના જે જડા
કપડામાં પવન ભરા-
વાથી વહાણુ જલદી
ચાલી શકે છે તે
સપાટી=હરકોઇ પદાર્થને
ઉપલો ભાગ
આરપાર=એક છેડાથી
બીજા છેડા સુધી
ઉલટી=વિરુદ્ધ; સામી

પાઠ ૪૨.

વાર્ષિક=વરસની
ગતિ=ચાલ;
વિશાળ=વિસ્તીર્ણ;
લાંબા પહોળા
પીઠ=વાંસો
આર=મમરડાની વચ્ચે
લોઢાની અણીકાર
ખીલી જડેલી હોય તે
જોત=સળગતો કાકડો
કિરણુ=સીધી સીટીમાં
પડતો પ્રકાશ

પાઠ ૪૩,

અગાસી=ધાણુ
કરાંડી=કપાસ, તુવેર
વઝેરનાં સુકા છેડ
ખુંપરા=ભોંયમાં દટા-
એલાં સુકાં ડુંઠાં
કાઢા=નીક; કાંસ
કાંસ=પાણી જવાનો
માર્ગ; નીક.
ટેટી=ખડખુચ
ખાતર=કોઢી; મએલો

કચરો વગેરે
ખરીફ=ચોમાસામાં વ-
વગાતાં ધાન્ય
વાવણી=રોપણી
કરપી=રાંપડી; ખેતીનું
એક ઓગર
નાદી=ઉખેડી
હેલી=લાગલગાટ વર-
સાદનું આવવું તે
નિરાંત=ચેન; સુખ
વળે છે=થાય છે.
માફકસર=મેઘએ તેવો
તીડ=ખેતર ને તુકસાન
કરનાર તપખિરીઆ
રંગનું જીવડું.
ધમાલ=ધામધુમ;
રવિપાક=સિઆળુ પાક.
ખળી=કણસલામાંથી
(અનાજ છુટું પાડ-
વાની જગ્યા
ચીરા=ફાટ; ચીરાડા
કડમ=જુવારના સુકા
સાંકા

સરકારધારાના=વસુધા-
તના; મહેસુલના
ધારાના=વેરાના
શીતળ=કંડો
પાન=પાંદડાં
ખરે=મોંચપર પડે
કડોળ=કિલ્લો ધાન્ય
તંબોળ=પાન
ધરે=પહેરે; ઓઢે
સાલ=જિનનું કીમતી
વસ્ત્ર
તણા="ના"
ભણી ભાત=સારી રીતે
ઉંડા જળ જાય=પાણી
સુકાઈ ઓછું થાય
પામે=આવે
પાન=પાંદડાં
કેસુડાં=કેસુડાનાં ઝાડનાં
ફૂલ
ગુણવાન=ગુણકારી;
ફાયદાવાળા
હોજ=પાણીની ટાંકી
પુવારા=જેમાંથી પાણી
હંચે હોડે છે તે
ચંદન=સુખડ, કેસર

વગેરેને વાણીમાં
પસીને લયકા જેવું
બનાવે છે તે
લામ=લાગે
કોચલ=મધુર રાગનું
કાળા રંગનું પક્ષી
મીઠા બોલ=મધુર શબ્દ
મીઠાં વેણુ
વણુતોલ=ધણોળ
ખાસું=મજનું; સારું
ડૂખાડૂખ=ડૂખી મએલી
હિચારે=મોત્તે; ગાય
મલાર=એક રાગનું
નામ છે
ચંપેલી } એક જાતનાં
જીવ } સુગંધીદાર
જાય } સફેદ ફૂલ
ચંપા=પીળા રંગનું
સુગંધીદાર ફૂલ
બલા=સારાં
પુલાય=ખીમે .
માટ=માટે
ચાખડીઓ=પાવડીઓ
હિંચોળા=હીંચકા
ખાટ=ખાટલા

સમજુતી-ટાઢતી મોસમમાં ઠંડો પવન વાય, ઝાડનાં પાંદડાં ખરી પડે; ધઉં, ગોળ, (શેરડી) કપાસ અને કઠોળ પાકે, અને લોકો ટાઢથી શરીર ફાટે નહિ માટે શરીરે તેલ ચોળે અને પાન ખાય. (૧) ટાઢ વાય નહિ માટે લોકો શરીરે ડગલા પહેરે અને શાલ ઓઢે, ગરીબ લોકોના ટાઢથી પગ અને ગાલ ફાટી જાય; એ ઋતુમાં (શિઆળામાં) રાત ધણી મોટી હોય છે અને દિવસ નાના (દુંકા) થાય છે અને શરીરમાં સારી રીતે (સારો ખોરાક ખાવાથી) જોર આવે છે. (૨) ઉનાળામાં કુવા, વાવના પાણી ઉંડા જતા રહે છે-ઘટે છે અને નદી ને સરોવરના પાણી સુકાઈ જાયને ઓછાં થાય છે, સઘળી વનસ્પતિને નવાં પાંદડાં આવે છે અને સારાં ગુલુવાળાં કેસુડાનાં ફૂલ પણ થાય છે; (૩) ગરમીની મોસમમાં હોજ, કુવારા અને બાગ સારા લાગે છે, તેમજ ચંદન અને વીંજણા વહાલા લાગે છે; કારણ કે એથી ઠંડક વળે છે. કાચલ મીઠા ખોલ ખોલે છે અને તાપ ધણીજ પડે છે. (૪) વરસાદની ઋતુ ધણી જમની લાગે છે, દુનિયા પાણીમાં ડૂબેલી દેખાય છે મતલબ કે અધેજ પાણી પાણી થઈ રહે છે; લોકો મલાર રાગ ગાય છે અને ખેડુતો ખેતરમાં વાવણી કરે છે. (૫) ચંપા ચંપેલી, જુઈ, જાય, અને ગુલાબનાં ફૂલ સારાં ખીલે છે. ચોમાંસામાં મુખતે માટે છત્રી, પાવડીઓ, હીચકા ને ખાટલા વાપરે છે. (૬)

પાઠ ૪૪.	રાજ્યોનો જથ્થો	પ્રાંત મળીને થએલો તે
પ્રધાકો=ધણાં પ્રાંત,	નકશો=ગામ, શહેર કે	જિલ્લા=ધણા તાલુકા
જિલ્લા અને એજ-	દેશ વગેરેનો ચીત-	મળીને થએલો કલેક-
નિસ મળીને થએલો તે	રેલો નમુનો	ટરના તાબાનો ભાગ
એજનિસ=નાનાં દેશી	દેશ=ધણા પ્રધાકા અને	

[૩૧]

પ્રાંત=પણ્યા જિલ્લાં, એ-
જનિસ અને સરથાન
મળીને થએલો તે.
ગવર્નર=ઇલાકાનો સૌથી
વડો અધિકારી
રાજવહીવટ=રાજકારમાર
મડળ=સભા
ખાતર=માટે
વિભાગ=ભાગના ભાગ

પાઠ ૪૫.

એકે સાહે=એકે અવાજે;
સાથે
મજલ=ટપો
ધાડ=હુટારાના ટોળી
ધાસ્તી=મય; ખીક
એકલડોકલ=એકલા
ગભરામણુ=અકળામણુ
આણોદ=વડોદરા પ્રાંત માં
નર્મદાકાંઠે જત્રાનું
સ્થળ છે.

સિદ્ધપુર=સરસ્વતી નદીને
કાંઠે જત્રાનું ઠેકાણું
છે. આમાં માત્ર ગ્રાહ

કરવા લોકો જાય
છે. એમાં હાલ
ગાયકવાડનું રાજ છે

પાઠ ૪૬.

સરખામણી=મુકામલો
વાકેફગાર=માહિતગાર
પ્રશ્ન=સવાલ
સગવડવાળાં=જોગવાઈ-
વાળાં

છક=દિંગ; તાજુમ

ખાંડ=ખંદર; જ્યાં વ-
હાણો રહે તે

હજીરો=કમર; રોજો

રોજો=કમર

દીવાદાંડી=વહાણોને

ખડકની ખખર પડે

માટે દરીઆમાં ઉંચો

મિનારો કરી તેમાં

ફરતો દીવો રાખે છે તે

ટંકશાળ=નાણું પાડવાની

જગા

ગોદી=જ્યાં વહાણને

સમા કરવામાં આવે
છે તે જગાં ખાંધેલી
ખાડી

ભાગ ૩.

પાઠ ૪૭.

સાળુ=ઘેરાંને પહેરવાનું
લાલ, લીલા, પીળા
વગેરે રંગનું લુગડું.

આપડો=પટો.

સાવચેતી=ખખરદારી.

આડું અવળું=આગળ
પાછળ.

ભોક=છિદ્ર; કાણું

કસુર=વાંક; તકસીર.

તૂણુવું=ભોકને કપડાના

જેવા દોરા વડે ભરી

લેવું તે.

ખંડ=ઘોરડો

ચીગડું=ફાટેલા લુગડા

પર જોડેલો કકડો

કાપલાં કુપલી=નકામા

પડેલા કકડા

સંઘ્રહ=સંધરો

અંગુઠી=સોપ ન ભોકાય

માટે આંગળાએ ટાટી
જેવું પહેરે છે તે
વડ=મત
ઓટવું=વાળીને અખી-
આ દેવા
ફાંટ=ફર ફર ટાંકા
મારવા તે.

પાઠ ૪૮.

કંટાળો=અણુમનો; ત્રાસ
વાદે=સરખામણીએ.
પાલવે=પરવડે; બોજો
ઓશિઆળું=તાબેદાર
આંતરસેવો=કપડું લાંબું
પડતું હોય તો બેઠએ
તેટલું વાળીને દોરો
બરવો તે.
આંટવે=આંટી ખવડાવે;
વટાવે.

ફતેહ=જીત; જય.

વાડવાળી=ધારવાળી

પાઠ ૪૯.

સાધન=સામગ્રી
તંગ=મધ્યેસતું નહિ તે
વરે=અપે.

દેખાવ=શોભા
ખુશતું=દીકું
મેળ=શુક્રિતમધ્ય મે-
ળવી દેવું તે
ચીંદરડી=લાંબી પટ્ટી
મમજી=કપડાંને છેડે
ગોળ કોર દે છે તે

પાઠ ૫૦.

આંકા=નિશાની; એધાની
આંટી=દોરાતું ગોળ
ગુંછળું
કાંસડી=કાંસડીના ધા-
ટના જાડા કાગળપર
દોરા વીંટાળેલા હોય
છે તે; ચપડી; ચાપડું
મહાવરો=અભ્યાસ; ટેવ
અખીઆ=પાસે પાસે
તે ઝીણા ઝીણા ટાં-
કા દીધા હોય છે
તોછડી=નાની; ટુંકી
ચાંપ=દાબવાનો સંચો

પાઠ ૫૧.

ગરમી=ગરમ વસ્તુને
અડકવાથી જે લા-

ગણી પેલ થાય છે તે
ઉઝળાટ=ધામ
ઉપજીતા=ગરમી
ગાળ=આંચ
તીવવાહક=જલદીથી
વહેવડાવનાર
મંદવાહક=ધીમેથી વ-
હેવડાવનાર

પાઠ ૫૨.

બળતણ=બાળવાના
પદાર્થ
અસર=સાગણી
ધુણી=ધુમાડો

પાઠ ૫૩.

દુઝણું=દુઝતી ગાય
બેંસો
મોસાળ=માનું પિઅર
કાઠીઉં=ઢોર બાંધવાની
જગા.
આફણું=કપાસીઆ,
કાલાં, ગુવાર વગેરે
ઢોરને ખવડાવવા
માટે બાફે છે તે.
રખારણુ=રખારીની બેરી

નીરી=નાખી
 પાનો=આંચળમાંથી
 દૂધ આવવા દેવું તે
 સેર=ઝીણી ધાર
 રટમોઘ=તાંબડી,
 સેસો=દોહતી વેળા ગાય
 ફટ નહિ મારે તેને
 પાછસે પગે જે દોરડું
 બાંધવામાં આવે છે તે.
 છટકપાદુ=ખસી જમને
 પાદુ મારવું તે
 પાદુ=દોર પાછલા પગે
 લાત મારે છે તે
 સોતું=સાથે
 ડમકાતું=કેલી વાસતું
 સ્વાદિષ્ઠ=અતિશય
 સ્વાદવાળું; લહેજતલાર
 ઉચી ગમ=દૂધ દેતી
 બંધ થઈ
 રંગ=એક વખત
 પાઠ ૫૪.
 વસોણું=દહીને વસોવ-
 વાનું કામ
 ગોસું=દૂધ અધરકવાનું

વાસણ
 રવેયો=વસોવવાનું
 હથિયાર.
 નેતરાં=સુતરનાં પાતળાં
 દોરડાં
 ડેરા=જેના મધ્યમાં
 વાંસ પરોવીને ગોળીનાં
 મોંને બાંધે છે તે;
 માંકડી
 ઝાકા=દેરી પકડી
 અવરનવર ખેંચવી તે
 ધુમરડી=ચક્રર ખવડાવ્યા
 દોણી=છાશ ભરવાનું
 માટીનું વાસણ
 સુથીઈ=ગ્રાસ વગેરેનું
 મોટી ઉધણ જેવું
 ગોળ બનાવેલું તે
 હાટીઈ=મંડારીઈ.
 પાઠ ૫૫.
 તર=મલાઈ
 પુરણ=પુરા
 જીવન=જીવવું તે
 વૃદ્ધિ=વધવું તે
 ખુમચો=ટાટ; રકામીના

ધાટની મોટી થાળી
 અમીરા=આનુર
 અપારદર્શક=આરપાર
 નેમ સકાય નહિ
 એવું.
 ટાટ=ખુમચો
 ખુલાસે=સમાધાન
 પાઠ ૫૬.
 માખણ=છાશ ઉપર
 ઘોળું અને ચીકણું
 તરી આવે છે તે
 ચીકટ=ચિકાસવાળો
 ભાગ
 નરી=એકલી
 ધટ=મડા
 ચરખી=પ્રાણીઓના
 શરીરમાંથી ધી જેવો
 પદાર્થ નીકળે છે તે.
 પાઠ ૫૭.
 કદોહ=સુખડીઓ,
 મિડાઈ બનાવનાર તમા
 વેચનાર
 ટકા=સોમો ભામ
 પોષણ=વધારવું; ઉછરવું

બોહાણું=કૂંગણું; કહોણું
પાઠ ૫૮.

ધામ=ઉકળાટ
સામટા=એકદમ
બનાવટી=મેડી ઠાઠેલી
છંદ=સ્વર્ગનો રાગ;
દેવતાઓમાં જે મુખ્ય
તે
મુગટ=ચિરપેચ
હું=જમાવ
ફરજ=ધર્મ
ચોપદાર=છડીદાર
આણા=હુકમ
નોખત=નગાર.
સજ=તૈયાર
વાયા=મોલવાનું બાન
ખડી=ઉભી
કર્તવ્ય=કામ; ફરજ
છીપે=મટાડે; દૂર કરે
કોકા=ચાને ઠેકાણે લોટ
જેવો ભૂંડો વાપરે છે
તે; તાડની જાતના
એક ઝાડનાં બીનો
સુકો.

છેદીને=કાણું પાડીને
પંક્તિ=હાર; ઓળ
અમૃત=મીઠું
સાખ=આંખાપરજ
પાકવા આવેલી ફેરી
નિર્વાહ=ગુજારે; ગુજરાન
પાઠ ૫૯.

નમન કરવું=નમવું
કાટ=ઈમારત બાંધવામાં
વપરાતાં લાકડાં
સાંચી=એકડું ફેરી
મુખામ=મેવકુદામ;
નાંદાની
સોસવું=વેડવું
રાડું=જીવારનો સુકો
સાંડો
નાતો=સંબંધ
દાવે=હક
ખોટ=નંગાસ; તંગી
પુષ્ટિકારક=જોર આપ-
નાર
છૂટ=રજ
ઉત્પત્તિ=પેદાસ
વેલો=મોંચપર પથરાતો

છોડ
ખડાં થયાં=ઉભા થયાં
વાપર=વપરાશ
કડોળ=મે ફાડવાળું
અનાજ; મગ, ચણા
વગેરે
હિસાબ=ગણતરી; ગણના
ગરજ સારે છે=કામ
બજાવે છે.
બરખાસ ફેરી=બંધ ફેરી
પાઠ ૬૦.

કાળજી=ખત
કોકડાં=ગુંથળાં
કુંખ=ડાંખળી
વસંત ઋતુ=ફાગણ ને
ચૈત્ર મહીનો
કાશી=મુંદ
લહેજતદાર=સ્વાદિષ્ટ;
સ્વાદ આપે એવી
પુંડું=પડ
પાઠ ૬૧.
આધારણુ=ખૂબ ઉકળતું
પાણી; આધણુ
પુડો=પડ

સહતી=માફક આવતી	ટુંગની લાલ ડાંગર;	નવાઇ જેવું
ટેવ=આદત	પાણીસાળ.	સુદાં=સાથે
પાઠ ૬૨.	સાળ=ડાંગર	વણસાદોડી=દોડીની
ગળપણુ=મિશ્રણ	અંગાળીઉં=અસલ અંગા-	એક જાત
વાઠ=શેરડીનું ખેતર	ળાથી આવેલું	જમ=જમરૂપ
ફાલુ=શેરડી પીલવાનો	સુખળું=ખી ઉપરની	ટુંગળી=કાંદા
સંચો	પાતળી અણીદાર	છૂટે છે=ઝરે છે.
રિવાજ=ધારો	સળી	પાઠ ૬૬:
શુદ્ધ=ચોકખો; સ્વચ્છ	કાનમ=મરચ નિહાનો	ભાળ=ખેળ; પ-તો
રસી=શેરડીના રસને	પૂર્વ ભાગ	કળા=ચુકિત; હુન્નર;
ઉકાળવાથી જે મેલ	પાઠ ૬૪.	ઉંધી=અવળી; ઉલટી
ઉપર તરી આવે છે તે	નિમાવ=ગુજારો; નિર્વાહ	ઉંધીઉં=ઉંઝડીઉં
મરકો=માખણ	મેદો=પરસુદી	ઓળો=શેકેલા લીલા
અણુગમે=નાપસંદગી	રવો=દાણાદાર ધડનો	ચણા
ખીટ=વિજાયતી લાલ	લોટ	ટોકળાં=ઠંદાં
કંદ	ભાલ=ધોળકા તથા	પાઠ ૬૭.
પતરાંપતરાંવાળી=જેમાં	ધંધુકાનો પશ્ચિમ	બમાર=માંદા; રોગી
પતરીઓ એટલે પડ	ભાગ અને કાઠિયા-	સંધરણી=વારે વારે
દેખાય તેવી	વાડનો કેટલો ભાગ	ઝાડો થવાનો રોગ
પાઠ ૬૩.	આરારટ=એક જાતના	મરડો=પેટમાં દુઃખીને
ભાત=રાંધેલા ચોખા	છોડના કંદનો લોટ	ઝાડો થવાનો રોગ
ડાંગર=છોડવાળું ભાત	સત્ત્વ=કસ	અરૂચી=અભાવ; અણુ-
પંખાળા=પાંખોવાળી	પાઠ ૬૫.	ગમે
વાંખાસાળ=તાંખાના	વિચિત્ર=તરેહવાર;	મધુરં મધુરં=થોડું થોડું

બેસુમાર=પણીજ
 મંદ્રી=ગોળવાડ
 ચાળું=મથાળું
 ભર=ગીચ; પાસે પાસે
 નિમારી=રોગ; મંદવાડ
 જાનરૂ=સંડાસ
 મરી=પત્ની; ઉતરી
 ઝોલુંવતું=થોડું ધણું
 કોઠઢોર બાંધવાની
 જમ્યા
 વિદાય થક=ગઈ
 પાઠ ૬૮.
 બે બોલ=થોડું
 અવયવ=ભાગ
 ક્રિયા=કામ
 માહીતી=જાણ; ખલર
 નાળુક=કોમળ
 મગજ=મગજનો દાખડો
 રક્ષણ=અચાવ
 ફેફસાં=શ્વાસોશ્વાસની
 ઇદ્રિયો . . .
 હૃદય=સોહીની ટાંકી
 કાળજી=પેટની જમણી
 બાજુએ માંસનો મોટો

કટકો છે તે; પિતાશય
 પડખે=બાજુએ
 આંતરડું=ગુંજળું વળેસો
 દોરકા જેવો પેટનો
 ભાગ એ જઠરની
 નીચે ડાબી બાજુ
 પર છે
 પેટુ=પેટની નીચેનો
 ભાગ
 ખાસ=જુદું
 વાટે=રસ્તો
 પેટ=ઉદર
 જઠર=પાચન થવા માટે
 પેટની ડાબી બાજુએ
 ખોરાક ભરવાની
 કોથળી
 લાગણી=અસર,
 જુસ્સો=મનનો ઉભરો;
 લાગણી
 પાઠ ૬૯.
 સ્વચ્છતા=ચોક્કાપાક
 આરોગ્ય=તંદુરસ્ત
 ખસ=ઝીણી ફેલી
 હાદર=દરાજ

બયંકર=ગંભીર
 છારી=પડ
 આવરદા=આયુધ્ય
 અડાયાં=છાણ સુકાધને
 બનેલા તે
 મંબન=માંબવા કે સાદું
 કરવાની વસ્તુ
 અવાળુ=દાંતના પિડિયા
 કંજુસાધ=મખીલાધ
 ઉત્ત=જીભ ઉપર વળમે-
 લું વાસી થુંક
 ખોડો=ઉખડેલી ચામ-
 ડીની મેલી રજ
 વતડવાની=ખંજવાળ-
 વાની
 નખીઆં=નખ વડે ખં-
 જવાળથી ગુમડાં જેવું
 થાય છે તે
 દાંતી કરવી=કાંસકીના
 દાંતામાં ખડખડી
 દોરી ગુંથવી અથવા
 ડાંમરના દાણા પાલી
 તે વડે માથું ઝોળવું તે
 લીખો=જૂ, માકડ વગેરેનાં

છડાં
માથાવટી=ધુમડાનો
માથાપર ઓઢવાનો
ભાગ જે ચીકટાય
છે તે
લટીઆં=લાંબા નિમા-
ળાનો ધુમખો
અંખોડો=ચીઓ પો-
તાના માથાના વાળ
ઓળાને માથા પછ-
વાડે તેની જે ગાંઠ
વાળે છે તે
લટ=લાંબા નિમાળાની
મુચ્છ
ટાલ=માથાના જે ભાગ
પરથી વાળ જતા
સ્થા હોય તેટલો ભાગ
સંભવ=આશા
પાઠ ૭૦.
નાડી=હાથના કાંડા
આમળની સિરા કે
જે વડે ભોલીની ગતિ
તથા સેમ સમજાય
છે તે

જઠરાગ્નિ=પેટની ગરમી
એંજન=વરાળ પેદા
કરીને ગતિ આપનારો
સંચો
પાઠ ૭૧.
મેળાપ=સમાગમ; મ-
ળવું તે
અંશ=ભાગ
ભરમ=રાખ; ખાખ
ગુસ્સો=ક્રોધ
વેગ=ગતિ; ચાલ
કુખ=મગલ
પાઠ ૭૨.
અખોલ=ખાડો
પિતાશય=પિત ભેગું
થાય છે તે જગા
જઠર=ખોરાક પચાવ-
નારી મુખ્ય ધંધ્રિય
અન્નનળી=જે વાટે
ખોરાક પેટમાં જાય
છે તે નળી
માંસપિંડ=માંસનો લોચો
પિત=વિલાસ પડતો

પ્રવાહી પદાર્થ
લાળ=ચીકણું થુંક
લલટી=ઓકારી; વામીટ
કાળીઓ=આસ
શીરા=ઝીણી નસ
હવ=પ્રવાહી
શેષ=માફી
મળ=મેઘ; નરક
પાઠ ૭૩.
વર્ગ=જાત
સુસ્ત=આળસુ
સહીસલામત=સેમકુસળ
તાર=તાંતણી
જાળું=ફાંદો
કાશીટો=પતંગીઆને
રહેવાની લાંબી ગોળ
હડી
ગોટી=હડી
કોકડી=તરાકના ઉપર
સંકુ આકારે વીંટાયેલું
જે સુતર તે
મૈસુર=હિંદુસ્તાન
નમાં એક દેશી રાજ છે

ચુકિતસર=તળવીજથી
સાળ=કપડાં વણવાનો
સંચો

પોશાક=લુગડાં

ટકાઉ=મજબુત; ધણો

વખત ચાલે એવા

પાઠ ૭૪.

વેણુ=કપાસનો હોડ

કપાસીઆ=કપાસનાં બી

જિન=કપાસ લોઢવાનો
સંચો

ચરખો=કપાસમાંથી

કપાસીઆ તથા ૩

જુદું પાડવાનો સંચો

ગાદલાં=ગોદડાં

પુણીઓ=૩ના ગાળાનો

વેંતેક લાંબો ને આં-

ગળા જોટલો જાડો

એવો જે આકાર

કાંતવા માટે તૈયાર

કરેલો તે . . .

રેંટીઓ=સુતર કાંતવાનો

સાદો સંચો

ચ્વાટા=જોળ આકારની

લાંબી પુણી

વણુકર=વણવાનું કામ

કરનાર

તાંતણો=તાર

પાઠ ૭૫.

ઓઢો=મળાદને ઓઢા-

ડવા સાર સીવેલું કપડું

રવાંટી=કુમળાં અને

છેક ઝીણા વાળ

ઘટ=જડા

ગીચ=પાસે પાસે

ઉઝરડા=કપા; ધસરકા

લાજમર્યાદા=આમર

અને અદ્દમ

મરજાદા=અદ્દમ; મર્યાદા

કુદરતી=ઈશ્વર તરફથી

મળેલી

પાઠ ૭૬.

રમાત્ર=મેં સાફ કરવા-

નો કકડો

પ્રવેશ કરે=દાખલ થાય

હીકળ=કંડી

સુતરાડિ=સુતરના . . .

ઉકળાટ=ધામ

કરકર=ખરખચડું

ખાળે=અટકાવે

સુજની=રમખ

પાઠ ૭૭.

ગરમાવો=ગરમી; હુંફ

ઝેમ=ઝોળા

અકારાં=અણુગમો આવે

એવાં

લૂ=ગરમ હવાનો કપાટો

મંદવાહક=ધીમેથી

વહેવડાવનાર

તીવ્રવાહક=જલદી

વહેવડાવનાર

ગરજ=કામ

સારતાં=અખવતાં

પોમ=રવાંટી જેવું

કપડાં પર હોય તે

પાઠ ૭૮.

પ્રુઅડ=ગંદી

સાંવરણી=ચુતારો

પરસાળ=ધરમાં પેસતાં

પહેલો ઝોરડો આવે
ઉ તે

વહીઓ=દર; બાકાં.	પાઠ ૮૦.	ધાસ્તી=ખીંક.
છત=ગાજ.	માત્ર=દેકત.	ગૂમ થવાથી=જતી
બેર=મીથી રજ.	અંગ=શરીરનો ભાગ.	રહેવાથી; દેખાતી
ઉથામીને=ડંચકીને.	મોજથી=આનંદથી.	બધ થવાથી,
પાઠ ૭૬.	શ્વાસ=દમ.	ટગી=મરી; દૂર થઇ.
મહણુ=સૂર્ય ચંદ્રના	પોપણુ=ગુજરાન; ગુજરો	ગુંગળાટ=અકળામણુ
મિંબપર પડતી પૃથ્વીની	સાદુ=હલકું,	ઠેકડો=કુદકો.
છાયા.	માંસાહારી=માંસ ખાનાર	ચેન=સુખ.
આંગણુ=મારણુ આ-	સેવાળ=લીલ.	લપલપાવીને=મદાર
મળતી જગ્યા.	ટીશી=કુંપળ; પાંતરા	કાઢીને.
ઓકલી=શીપણુમાં	ની કળી.	ગોળો=પિડો.
અંગુડેથી પાડવામાં	રખેને=કદાચ.	ભવ=અવતાર.
ખાવતી નક્કી.	જીરહિંસા=હત્યા; જીવને	રમુજી=ગમત આપે
અક્ષમ=એલાયદી; જુદી	મારવો તે.	એવી.

મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કોં કૃત.

અર્થની નોટો

ખાળવર્ગની નોટ એ આના જેમાં:—મૂળાક્ષર સિદ્ધણુ, એ રીતે મૂળાક્ષર લખવાનો ક્રમ, એ અક્ષરના શબ્દો, ત્રણ અક્ષરના શબ્દો, બારાખડી, આંક, ભાગ ૧ લાના અર્થ, ભાગ બીજા ના અર્થ, ગીત અને કવિતાની સમજુતી, ડમ્બેસની ડ્રિલ, પોતાની જગ્યાએ જતી વખત બોલવાની ડ્રિલ, ઘેર જતી વખત બોલવાની ડ્રિલ, એકથી પાંચ સુધી ઉમેરવા તથા બાદ કરવા વિષે પાઠ, સરવાળાના ફોર્મ, બાકી પાડીના કોડા, દડાની રમત વગેરે.

પહેલીના અર્થ અઢી આના જેમાં:—અર્થ, કવિતાની સમજુતી, પાઠનો સાર, અધરા શબ્દો, જોડાક્ષર, ડમ્બેલસની ફિલ વગેરે બીજીના અર્થ ચાર આના જેમાં:—અર્થ, કવિતાની સમજુતી, પાઠના સવાલ, પાઠનો સાર, ભૂગોળ, પાઠવાર અધરા શબ્દો, જોડાક્ષર, ડમ્બેલસની ફિલ વગેરે.

ત્રીજીના અર્થ પાંચ આના જેમાં:—અર્થ, કવિતાની સમજુતી, પાઠના સવાલ, પાઠનો સાર, ભૂગોળના સવાલ, પાઠવાર અધરા શબ્દો જોડાક્ષર, ઠાંની ફિલ વગેરે.

ચોથીના અર્થ સાડાસાત આના જેમાં:—અર્થ, કવિતાની સમજુતી, તમામ પાઠના સવાલ તથા સાર, અધરા શબ્દો, જોડાક્ષર મુંબાઈ છલાકાની ભૂતળ, ફિલ વગેરે.

પાંચમીના અર્થ આઠ આના જેમાં:—અર્થ, કવિતાની સમજુતી, વ્યુત્પત્તિ, પાઠના સવાલ, પાઠનો સાર, અપૂર્ણાંકના નિયમો, શ્રિદિશ હિંદના રાજકીય ભાગ વગેરે.

છઠ્ઠીના અર્થ નવ આના જેમાં:—શબ્દાર્થ વ્યુત્પત્તિ પ્રમાણે અને ૩૬ બંને રીતે, કવિતાનો અન્વય, કવિતાની સમજુતી, પાઠના સવાલ, પાઠનો સાર વગેરે.

સાતમીના અર્થ દસ આના જેમાં:—શબ્દાર્થ વ્યુત્પત્તિ પ્રમાણે અને ૩૬ બંને રીતે, કવિતાનું વિવરણ-સ્ફુરીકરણ, પાઠના સવાલ, કવિતામાં આવેલા ભકતોની ઓળખાણ વગેરે.

કન્યા વાચનસાળા પુસ્તક ૧જાના અર્થ ૪ આના

કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક ૨જાના અર્થ ૫ આના

કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક ૩જાના અર્થ ૭ આના

ત્રિવેદિ વાચનમાળા સાથે પુસ્તકોના અર્થો તૈયાર છે

છગનલાલ મેતીશામ શાહ. શાહપોર-સુરત.

મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. લ્હા.

લોકપ્રિય થઈ પડેલી અર્થની નોટો.

બાળવર્ગની નોટ ૦-૨-૦	પાંચમીના અર્થ ૦-૮-૦
પહેલીના અર્થ ૦-૨-૬	છઠ્ઠીના અર્થ ૦-૮-૦
બીજીના અર્થ ૦-૪-૦	સાતમીના અર્થ ૦-૧૦-૦
ત્રીજીના અર્થ ૦-૫-૦	સુરત શહેરનો નકશો છપાય છે
ચોથીના અર્થ ૦-૭-૬	ચોથાંસી તા. નકશો ૦-૪-૦
કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક પહેલાના અર્થ ૦-૪-૦	
કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક બીજીના અર્થ ૦-૫-૦	
કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક ત્રીજીના અર્થ ૦-૭-૦	

* બીજા ધોરણ માટે *

અંકગણિતનાં મનોચત્ર પાંચ આના.

“ડિક્ટેશન શિક્ષક”

કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક પહેલાનો ત્રણ આના.

બાળપોથીનો ૦-૨-૦	ત્રીજી ચોપડીનો ૦-૩-૦
પહેલી ચોપડીનો ૦-૨-૬	ચોથી ચોપડીનો ૦-૪-૦
બીજી ચોપડીનો ૦-૩-૦	પાંચમી ચોપડીનો ૦-૪-૦

મુખ્ય ઇલાકાની ભૂગોળની પ્રતોત્તરમાળા ૪૫ આના.

હિંદુસ્તાનની સા. ભૂગોળની , ૪ આના.

કર્તા:-છગનલાલ મોતીરામ શાહ, શાહપોર-સુરત.

